

**ΠΡΟΣ ΝΕΕΣ ΠΗΓΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ:
«ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ».
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΑ ΚΩΜΙΑΚΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΧΩΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ**

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ*

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η παρούσα εργασία¹ είναι μια πρόταση μελέτης μιας αδιερεύνητης μέχρι σήμερα λαογραφικής πηγής: Των «Βιβλίων συμβάντων των κοινοτικών φυλάκων» (εφεξής: *Βιβλία*). Η νέα αυτή πηγή κρίνω πως είτε αφ' εαυτής-αυθύπαρκτη, είτε κυρίως εν συνδυασμώ με άλλες λαογραφικές πηγές μπορεί να συμβάλει στη διεύρυνση των πηγών της μελέτης του λαϊκού πολιτισμού, προς μια σφαιρικότερη πραγμάτευσή του. Πραγματεύομαι σ' αυτήν τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να αναπαρασταθούν οι εγκιβωτισμένοι σ' αυτά δύο τουλάχιστον εξάιρετοι «λαογραφικοί κόσμοι»: Ο στενότερος, των κοινοτικών φυλάκων / αγροφυλάκων και ο ευρύτερος, των τοπικών κοινωνιών, τις οποίες αυτοί εποπτεύουν υπό την ιδιότητά τους ως κρατικών οργάνων.

Οι όροι «αγροφύλακες» και «κοινοτικοί φύλακες» είναι ταυτόσημοι. Προηγείται ιστορικά ο πρώτος, αφού ο θεσμός της αγροφυλακής ισχύει στην Ελλάδα από το 1836. Η Αγροφυλακή οργανώθηκε αμέσως μετά την εθνική αποκατάσταση με αποστολή της την ασφάλεια των αγροτικών κτημάτων των υφισταμένων εκτός δασικής περιοχής και του «σχεδίου πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών», με αρμοδιότητα τη πρόληψη και την καταστολή των αγροτικών αδικημάτων, τη φύλαξη των αγροτικών κτημάτων, την επιστασία της διανομής των αρδευτικών υδάτων, κλπ., όπως αναλύω σε άλλο σημείο της ανά χειράς εργασίας. Σε άλλο επίσης σημείο της, ερμηνεύω τους ιστορικούς λόγους που υπαγόρευσαν αυτήν την μετονομασία. Η μακραίωνη ιστορία του θεσμού, συνυφασμένη άρρηκτα με τη σύγχρονη ιστορία και τις τύχες του ελληνικού λαού, με ωθούν να υιοθετήσω στην εδώ πραγμάτευσή μου τους «ιστορικούς» όρους «αγροφυλακή» και «αγροφύλακας»².

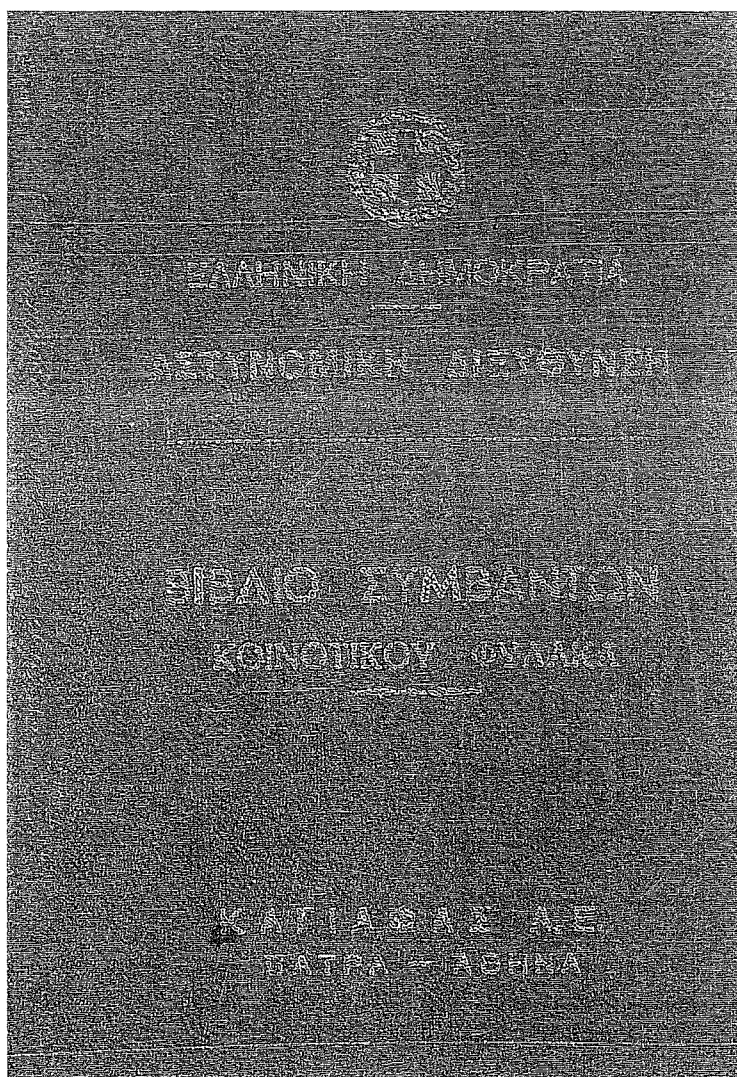
Ως case study επέλεξα κάποια «*Βιβλία*» του αγροφύλακα Κωμιακής (αγροτοποιομενικού χωριού της ορεινής Νάξου³) Γεωργίου Κ. Χωριανόπουλου (1929-2004), και ειδικότερα τα τελευταία χρονικά, επειδή επιθυμώ να πετύχω ταυτοχρόνως έναν ακόμη στόχο: Να ανα-

* Καθηγητής Λαογραφίας στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

- 1 Έχει ήδη δημοσιευθεί στο ρουμανικό περιοδικό *Revista de Etnografie și Folklor* με τίτλο «“The Rural Guards’ Logbooks of Incidents” as a folklore source: A greek island case study», στο τεύχος του 1:2 (2015), στις σελίδες 29-55. Εδώ παρουσιάζεται με μικρές αλλαγές.
- 2 Θυμίζω κάποιες παλαιότερες ονομασίες του αγροφύλακα: *Βεργάτης, δραγάτης, θαρδιάνος, θλεπάρης, θλεπεάς, θλεπές, θλεπάτορας, μπεξής, σκοπός, αμπελάς* - ο φύλακας των ειδικότερα αμπελιών. Βλ. Π. Βλαχάκος, *Ιάκ. Ζαννέτος, Ο θεσμός της αγροτικής ασφάλειας και της αγροφυλακής. Αρχαιότητα, Βυζάντιο, Νεότεροι Χρόνοι*, Εκδοτικός Οίκος Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2007, 110-111.
- 3 Για το συγκεκριμένο χωριό βλ. Ν. Λεβονιάννης (επιμ.), *Κωμιακή. Τόπου χρώματα, αντιθέσεων αρμονία*, τ. 1, Σύλλογος Απολλωνιατών Νάξου, Αθήνα 1996· ο ίδιος (επιμ.), *Κωμιακή. Τόπου χρώματα, αντιθέσεων αρμονία*, τ. 2, Σύλλογος Απολλωνιατών Νάξου, Αθήνα 2001· ο ίδιος (επιμ.), *Κωμιακή. Τόπου χρώματα, αντιθέσεων αρμονία*, τ. 3, Σύλλογος Κορωνίδας Νάξου, Αθήνα 2005.

πλάσω μέσω αυτών πτυχές του ναξιακού πολιτισμού της δεκαετίας του 1990, μιας περιόδου μέχρι τώρα παντελώς αχαρτογράφητης επιστημονικά.

Η θεώρησή μου κινείται στο πλαίσιο της *Κοινωνικής Λαογραφίας* και η μέθοδος που ακολουθώ είναι μια μορφή της *ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου*⁴.

4 Η *Ανάλυση Περιεχομένου*, αν χρησιμοποιείται εν συνδυασμώ με παραδοσιακές λογοτεχνικές μεθόδους *προσεκτικής ανάγνωσης* (τονίζω), διορθώνει όποια προβλήματα προκύπτουν από την υποκειμενική ανάγνωση των κειμένων. Η σχετική βιβλιογραφία, από τον Bernard Barelson κ.ε. (*Content Analysis in Communication Research*, The Free Press, New York 1952) είναι τεράστια σε εύρος. Συγκεντρωμένη βιβλιογραφία βλ. στο Μ. Γ. Σέργης, *Αστική Λαογραφία. Αναπαραστάσεις της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη: Χώρος, κοινωνία, πολιτισμοί, ταυτότητες*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2016, 41 κ.ε.

Τα «Βιβλία»

Τα «Βιβλία» των αγροφυλάκων συντίθενται από ολιγόστιχα συνήθως μικροκείμενα, άθροισμα των καταγραφών των συμβάντων που υποχρεούται κάθε ημέρα να καταγράφει ο κάτοχός τους. Πρόκειται για τυποποιημένα, μικρού σχήματος (διαστάσεων 14x10 cm) βιβλιάρια, τα οποία εκυκλοφορούντο από επώνυμους βιβλικοδοτικούς οίκους της Αθήνας και τα χορηγούσε η Αγροφυλακή στους υπαλλήλους της. Συνίσταντο από 200 ισομερείς στήλες. Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στις *Οδηγίες Τηρήσεως Βιβλίου Συμβάντων* που εμπεριέχουν στις αρχικές και τις τελευταίες σελίδες τους, το όργανο της Αγροφυλακής οφείλει να συμπληρώνει τα συμβάντα στην αριστερή στήλη, ενώ στην αντίστοιχη δεξιά των *Σημειώσεων-Παρατηρήσεων* τις μετέπειτα ενέργειές του (βλ. αναλυτικά παρακάτω), που απέρρεαν ρητώς από τις γνωστές στον ίδιο υποχρεώσεις του.

Από τις υπάρχουσες σ' αυτά *Οδηγίες*, χρησιμότητες τόσο για τον αγροφύλακα, αλλά και για μας που τα πραγματευόμαστε σήμερα, επιλέγω τις σημαντικότερες, και *επισημαίνω* την καθοριστική σημασία (για την αξιολόγηση των «Βιβλίων» ως λαογραφικής πηγής) των παρακάτω, υπ' αριθμ. 3 και 5 οδηγιών:

1. Να τηρείται υποχρεωτικώς υπό πάντων των οργάνων της Αγροφυλακής⁵, και μάλιστα πληρέστατα, να μην παρέλθει ούτε μία ημέρα του έτους που να μην δικαιολογείται, είτε με καταγραφή της κύριας υποχρέωσής του, είτε με καταγραφή των αδειών του, των αργιών, άλλων υποχρεώσεών του.
2. Να τηρείται καθαρό, χωρίς σβησίματα, ξυσίματα, διαγραφές και να φέρεται πάντοτε στην τσέπη του οργάνου.
3. [Το Βιβλίο] περιέχει πρότυπα σχέδια εγγράφων, βάσει των οποίων ο κάτοχός του [αγροφύλαξ] θα συντάσσει τα κατά περίπτωση ειδικά του.
4. Τα υπόλοιπα στοιχεία, πλην των κυρίων συμβάντων, που πρέπει να καταχωρίζονται σ' αυτό. Πχ. «τις ημέρες άδειας και τις ημέρες κατά τις οποίες δεν βγήκε σε περιοδεία στην κτηματική του θέση και την αιτία (π.χ. λόγω ασθενείας)».
5. [Το Βιβλίο] περιέχει ένα πρότυπο δομής των περιγραφόμενων επιμέρους θεμάτων ενός συμβάντος. Το πρότυπο αυτό θα παρουσιάσω στα επόμενα.

Στο τέλος κάθε βιβλιαρίου υπάρχει η έντυπη επαναβεβαίωση ότι αυτό «φυλλομετρήθηκε και αριθμήθηκε (και) βρέθηκε να έχει σελίδες⁶ και θέλει να χρησιμεύσει ως Βιβλίο Συμβάντων του Αγροφύλακα⁷, είναι δε τούτο το⁸ κατά σειρά». Ενδεικτικά αναφέρω ότι το τελευταίο βιβλίο του Χωριανόπουλου (περιέχει εγγραφές από 12 Απριλίου 1991 έως 15 Ιουνίου 1991) φέρει αύξοντα αριθμόν 51. Όλη του δηλαδή η επαγγελματική ζωή (εισήλθε στην Υπηρεσία το 1963 και αφυπηρέτησε το 1991) είναι συγκεντρωμένη - με κάποιες καθοριστικές γι' αυτόν λεπτομέρειές της - σε 51 μικρά βιβλία...

Συνεπώς, προσεγγίζω τα «υπηρεσιακά» γεγονότα ως αφηγηματική διαδικασία μελέτης της τοπικής κοινωνίας. Ο Χωριανόπουλος, κατά πληροφορία των οικείων του, καταχώριζε επί τόπου, αμέσως μετά το συμβάν, τις περιγραφές του στο «Βιβλίο» (ή τις κρατούσε σε κάποιο άλλο πρόχειρο σημειωματάριο), για να τις μεταφέρει στο «επίσημο» το βράδυ. (Ο νυχτερινός χρόνος είναι ένας «ουδέτερος χρόνος» ανάπαυσης, ηρεμίας, περισυλλογής, αποτιμήσεων, εν σχέσει με τον «λειτουργικό»-«επιτελεστικό» χρόνο των γεγονότων της

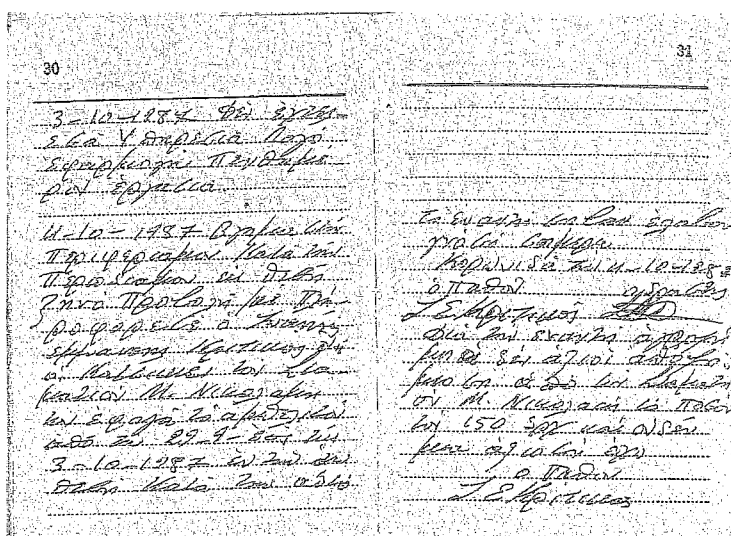
5 Κατά το άρθρο 156, παράγρ. 2, του Ν.Δ. 3030/1954 περί Αγροφυλακής. Είναι το νομοθέτημα επί του οποίου βασίστηκαν όλα τα επόμενα.

6 Στήλες ορθότερο.

7 Αναγράφεται το όνομα του κατόχου του.

8 Αναγράφεται ο αριθμός.

ημέρας). Εφοβείτο να μεταθέσει στο άμεσο μέλλον αυτήν την υποχρέωση, μήπως η λήθη (χαρακτηριστικό του μνημονικού πολιτισμού) διαστρεβλώσει κάποια στοιχεία του συμβάντος ή των συμβάντων, αφού από τις εγγραφές φαίνεται ότι ενίοτε αντιμετώπιζε περισσότερα του ενός περιστατικά εντός της ίδιας ημέρας και υπήρχε κίνδυνος να υπεισέλθουν στοιχεία της μιας στην περιγραφή της άλλης. Ο γραπτός πολιτισμός διασφαλίζει τους χρήστες του από ανάλογες «εισβολές» και «εισχωρήσεις».

Ο κόσμος των αγροφυλάκων:

Υποχρεώσεις, ευθύνες, ρόλοι, χώρος και χρόνος της δράσης τους

Κατ' αρχάς κρίνω σκόπιμο να επισημάνω την παρακάτω παρατήρηση: Από τα «Βιβλία» απουσιάζει ο πηγαίος λόγος των κατόχων τους, άρα η αυθόρμητη λαϊκή έκφρασή τους. Σ' έναν προφορικό πολιτισμό της καθημερινότητας, γεμάτων με σημαντικά ή ασήμαντα συμβάντα, εντοπίζουμε αυτά που οι άνθρωποι επιλέγουν να σημειώνουν για να θυμούνται, εκπεφρασμένα φυσικά με τον οικείο, προσωπικό τους λόγο. Θα ανέμενε κάποιος να ανακαλύψει γλωσσικούς, λαογραφικούς και «ψυχικούς» θησαυρούς από την κειμενική ανάλυση των καταγραφών σ' αυτά. Έναν λόγο-κατάθεση ψυχής, συναισθημάτων, ιδεών, απόψεων, αιτίων και αιτιατών, «αναρχικό» στη δομή του, έναν λόγο anti-structure, αντι-δομής θα έλεγα⁹, ό,τι χαρακτηρίζει γενικά τη λαϊκή αφηγηματολογία. Δυστυχώς, η επιστημονική αυτή «επιθυμία» δεν κατέστη εφικτή στον βαθμό που τα «Βιβλία» αποτυπώνουν ελάχιστα στοιχεία από τον προσωπικό κόσμο των συντακτών τους, και η αιτία είναι ολοφάνερη: Το προτεινόμενο από την Κρατική Αρχή πρότυπο καταγραφής των συμβάντων υπαγορεύει έναν συγκεκριμένο τρόπο γραφής σε υφολογικό πεδίο και σε περιεχόμενο, έναν λόγο τυποποιημένο και «ουδέτερο». Είναι ο «υπηρεσιακός» λόγος, ο επιβεβλημένος ως «επίσημος» κι εδώ παρουσιάζεται ξεκάθαρα η διάσταση μεταξύ της λόγιας και της λαϊκής διατύπωσης ενός πολιτισμού. Η άνωθεν επιβεβλημένη αυτή επιλογή εκφράζει (συν τοις άλλοις) τις από-

9 Για τον όρο βλ. ενδεικτικά V. Turner, *Dramas, fields and metaphors. Symbolic action in human society*, Cornell University Press, Ithaca and London 1974· ο ίδιος, *The ritual process: Structure and anti-structure*, Aldine Transaction Press, New Brunswick 2008.

ψεις των ιθυνόντων την Αγροφυλακή περί του μορφωτικού επιπέδου των λειτουργών της, προς βοήθεια των οποίων έρχεται αρωγός, με τις παρατιθέμενες σε κάθε βιβλίο βασικές «υποδείξεις γραφής». Θεωρώ πως αυτός ο άνωθεν πειθαναγκασμός υπαγορεύτηκε από την αναγνωρισμένη εκ μέρους της ίδιας της εξουσίας συνθήκη της έλλειψης μορφώσεως (= αγραμματοσύνης) των αγροφυλάκων, ή, αλλιώς, εξ αιτίας του εξαίρετου προσωπικού, απόλυτα βιωματικού, λαϊκού τρόπου έκφρασής τους που πιθανώς ή δεν άρεσε στις Αρχές ή επειδή πίστευε ότι ο αυθόρμητος λαϊκός λόγος δεν θα αναπαριστούσε επιτυχώς μια παραβατική συμπεριφορά σε όλο της το εύρος και τις παραμέτρους, αλλά θα «ξεστράτιζε» σε ατέρμονες καταγραφές-φλυαρίες, ή ακόμη ότι θα είχε εκφρασθεί μέσα από ένα απάδον προς το ήθος της γλωσσικού ύψος και ήθος.

Τονίζω στο σημείο αυτό τη χρήση από τον Χωριανόπουλο κάποιων όρων *καθαρευούσης*-λόγιας γλώσσας σ' ένα δυσκολοκατάληπτο (λόγω πάμπολλων ορθογραφικών λαθών, παρατονισμών, κολλυβογραμμάτων) κείμενο: Έχουμε κι εδώ άλλη μια περίπτωση *ιδεολογικής χρήσης της καθαρεύουσας*, άλλη μια χρήση της ως *νοστροπίας*, ως γλωσσικού κώδικα δηλαδή που θεωρήθηκε (από όλες τις κοινωνικές τάξεις) ότι προσδίδει κοινωνικό κύρος στον χρήστη της, ότι τον φέρει εγγύτερα προς την προϊσταμένη του Αρχή, τον ξεχωρίζει στη μικρή του «παραδοσιακή» κοινότητα, κλπ.¹⁰

Σύμφωνα λοιπόν με το περιγραφόμενο στα *Βιβλία* υποδειγματικό πρότυπο, οι καταχωριζόμενες στην αριστερή στήλη *Οδηγίες* συμβουλευούν να γράφονται ή να περιγράφονται επακριβώς:

1. «στοιχεία ταυτότητας του δράστη εξακριβωμένα». Ο ερευνητής μελετά αυτά τα στοιχεία (ιδίως τα σχετικά με τις επαναλαμβανόμενες παραβατικές συμπεριφορές και τους κατ' εξακολούθησιν δράστες τους) και τα συσχετίζει με τους κοινωνικούς όρους της παραβατικότητας, θέτοντας τις απαραίτητες μεταβλητές, π.χ. ηλικία, φύλο, κοινωνική τάξη, ομάδα των δραστών κλπ. Ανάμεσα στα άλλα πορίσματα, είναι δυνατό να εντοπίσει το «περιθώριο» της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας
2. «χρονολογία τελέσεως αδικήματος». Άρα, ο ερευνητής λαογράφος μπορεί να καταγράψει *συχνότητες* και να συνδυάσει τα στοιχεία με τις παραπάνω μεταβλητές
3. «είδος πράξης (φθορά διά ζώων, φθορά από άνθρωπο, κλοπή, παράβαση)». Πρόκειται για ένα ταξινομικό σύστημα ορισμού και νοσηματοδοτήσεως της «άνομης» πράξης που έχει ενδιαφέρον καθεαυτό, εφόσον αποδίδει τις ιδεολογικές παραστάσεις και αναπαραστάσεις της επίσημης θεώρησης (του νομικού ηγεμονικού λόγου) και πώς αυτός εκπίπτει ή αφομοιώνεται από τη συλλογική συνείδηση, πώς επιβάλλεται ή καθιερώνεται σ' αυτήν. Μπορούμε να επισημάνουμε τον βαθμό σοβαρότητας της παραβατικής πράξης, όπως οργανώνεται στις κοινωνικές αναπαραστάσεις του τόπου και κατά πόσο αυτές συνάδουν με την «επίσημη» αντίληψη της νομικής – δικαστικής θεώρησης
4. «είδος ζώων καθώς και ο τρόπος που επροξενήθη η φθορά από άνθρωπο (με άροτρο, με χέρια, με πέλεκυ, κλπ.)». Για έναν λαογράφο τα εργαλεία κάθε «επιβλαβούς χρήσης» (προς πρόκληση ζημίας) παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον
5. «θέση ζημιωθέντος κτήματος». Σημαντική είναι ως εκ τούτου η συμβολή των «*Βιβλίων*» στην καταγραφή *τοπωνυμίων* του χωριού¹¹. Οι εγγραφές των αγροφυλάκων παρέχουν

10 Αλ. Πολίτης, *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και νοστροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Ε.Μ.Ν.Ε.-Μνήμων, Αθήνα 1998², 74 κ.ε.

11 Βλ. τώρα Μ. Γ. Σέρρης, *Για μια «Λαογραφία των Τοπωνυμίων»: Τα τοπωνύμια (= μικροτοπωνύμια) μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου ως «μελέτη περίπτωσης»*, Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016.

πλήθος απ' αυτά προς μελέτη. Ο χώρος ευθύνης τους κατακερματίζεται έτσι σε επιμέρους μικροχώρους, λιγότερο ή περισσότερο υποκείμενους σε παραβάσεις, όπως αναλύω παρακάτω. Π.χ.: «26-10-1987 Βγηκα στην Περιφέρεια μου Κατά την περιοδια μου εις θεσή Μπαξιθανή Λιβαδά ουδέν αδικημα μου συνεβή»¹² ή «27-10-1987 Βγηκά στην Περιφέρεια μου Κατά την περιοδια μου εις θεσή Συλαλιά με πληροφορισε ο Ιωαννής...»¹³. Η δυνατότητα χαρτογράφησης κάποιων μικροχώρων στους οποίους σημειώνεται παράβαση, που εναλλάσσονται με μη επικίνδυνους χώρους (στους οποίους δεν υπάρχει καμιά παρεκτροπή, ενδεχομένως ακόμη με χώρους απαγορευμένους, π.χ. βακούφια) αποδίδει όλη την κοινωνική και συμβολική χρήση του ανθρωπογενούς, εξημερωμένου, κοινωνικοποιημένου τοπίου. Στις περιπτώσεις των παραβάσεων εκδηλώνεται ανθρώπινη ενέργεια κατευθυνόμενη προς το φυσικό περιβάλλον, συνεπώς υφίσταται πρόθεση παρέμβασης σε αυτό. Σε μια τέτοια χαρτογράφηση, σημαντικοί είναι οι μικροκύκλοι που θα προκύψουν: Του «άγριου» - «ημιάγριου» - «πολιτισμένου», «καταπατημένου» - «μη καταπατημένου» και οι μεταξύ τους συσχετισμοί για την κατανομή των ζωνών. Επιπλέον, οι κινήσεις των ανθρώπων της κοινότητας στο χώρο («μέσα»/«έξω», «επάνω/κάτω», «κοντά/μακριά») δηλώνουν τις κοινωνικά κατασκευασμένες ζώνες του «επιτρεπτού» και του «απαγορευμένου» και τις συμβολικές σημειοδοτήσεις τους. Ειδικότερα, οι μεταβάσεις του αγροφύλακα ως «ενδιαμέσου» και κατεξοχήν αρμοδίου να διασχίζει τις παραπάνω ζώνες (που αποτελούν το χώρο εργασίας του) εκφράζουν *χωρικά* τον προσδιορισμένο κοινωνικό του ρόλο

6. «είδος καταστραφείσης φυτείας (σιτοσπορά, αραποσίτι, αμπέλι, δένδρα κλπ.)». Τα Βιβλία παρέχουν πληροφορίες για την παραγωγική διαδικασία, για τον υφιστάμενο κίνδυνο να καταστραφεί η παραγωγή, άρα εντοπίζουμε τον βαθμό «ευαισθησίας» συγκεκριμένων καλλιεργήσιμων ειδών, συνεπώς σε ένα συμβολικό επίπεδο κατανοούμε και την ιδεολογική αναπαράσταση του «πολύτιμου» για την κοινότητα είδους
7. «πλήρη στοιχεία ταυτότητος παθόντος και τυχόν μαρτύρων...». Έχουμε διαθέσιμες πληροφορίες για την κοινωνική σύνθεση των ομάδων, οι οποίες μας επιτρέπουν ενδεχομένως περαιτέρω κατηγοριοποιήσεις σε «δράστες»-«θύτες», «παθόντες»-«θύματα»
8. «ποσό καταστραφέντος είδους (κιλά, τεμάχια) και ζημία σε δραχμές...»¹⁴. Η εντολή αυτή μας παρέχει εμμέσως πληροφορίες χρήσιμες στην προσέγγιση της οικονομίας τής υπό μελέτη τοπικής κοινωνίας
9. κάθε αδίκημα «... που διεπράχθη (...) στην κτηματική θέση του αγροφύλακα, είτε έχει προσωπική αντίληψη των συνθηκών που έγινε (επ' αυτοφώρω), είτε κατά πληροφορίες». Η *αυτοψία* εκ μέρους του αγροφύλακα είναι μια μορφή *field work*, γι' αυτό και οι πηγές αυτές έχουν ιδιαίτερη σημασία από λαογραφική άποψη
10. οι «συνθήκες τελέσεως της πράξης και [να διατυπώνουν] χαρακτηρισμόν αυτής (από πρόθεση ή εξ αμελείας)». Σημειώνω εδώ ότι *εξ αμελείας* χαρακτηρίζεται το αδίκημα (της αγροζημίας εν προκειμένω) όταν τα ζώα του δράστη:
 - «εφίγαν την προσοχή του και μπήκαν μεσα [στο κτήμα]»¹⁵
 - «τον γελασαν [οι κατσίκες] και μπηκάν μεσα στο αμπελη»¹⁶

12 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 58.

13 Ο. π.

14 Από τις ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΗΡΗΣΕΩΣ ΒΙΒΛΙΟΥ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ του Βιβλίου Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, του 1987-88. Η δραχμή ήταν ακόμη τότε το εθνικό νόμισμα.

15 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 51, στήλη 58.

16 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 32.

- «του εμηνά πησό από το αλλό κοπαδή και μπηκαν μέσα»¹⁷

- «την ειχέ χασή [την κασίκα] και την γιρεβέ»¹⁸.

Τα εκ προθέσεως αδικήματα αποδίδονται σε γνώση των συνθηκών υπό τις οποίες ένα ζώο μπορεί να προξενήσει ζημία σε ξένο κτήμα, και ο κάτοχός του δεν λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα, όπως π.χ. «το γνωρίζε ότι κατεβεναν [κασίκες] κατο από το δικό του κτιμα και δεν ελαβέ τα απαραίτητα Μετρά»¹⁹, ή επειδή εγνώριζε το συντελούμενο διαρκές αδίκημα και δεν το σταματούσε, «το γνωρίζε στη εμπενα μέσα»²⁰. Τα κριτήριά τους για να οδηγηθούν στις δύο παραπάνω αξιολογήσεις βασίζονται:

- στην αυτοψία, που φαίνεται πως κυριαρχεί: Π.χ.: «4-9-1987 Βγήκα στην περιφερια μου κατά την περιодία μου εις θεσή Πλακά αντηλιφτικά το Αμπελή του Νικολαού Αντονιού Χωριανοπουλου φαγομένο Κατά την αυτοψία μου εξακριβοσά από τα ιχνή ότι μπηκαν 10 περιπού κασικές μέσα του Ιωαννή Π. Φρ..... καθώς μου το ομολόγησε και ο ιδιός και επροξενισά ζημια στο αμπελη αξιά δρχ 150 το αδικημα έγηνε εξαμελείας διοτή του εμηνά πησό από το αλό κοπαδή και μπηκαν μέσα στο Αμπελη»²¹. Τονίζω εδώ την άμεση αντίληψη του γεγονότος («αντιλήφτηκα»), την επίκληση των ιχνών των ζώων ως αποδεικτικών στοιχείων του αριθμού των ζώων

- στην πληροφόρηση τρίτων, κυρίως του παθόντος, των συγγενών του, των γειτόνων: «19-4-1991 Βγήκα στην Περιφερια μου κατά την Περιодια μου εις θεσή Τρανή ελιά Περιодής Σκαδου με πληροφορεσέ...»²², ή «26-9-1987 Βγήκα στην περιφερια μου κατά την περιодια μου εις θεσή Αφρές με πληροφορεσέ ο Ιωαννής Ν. Α..... ότι οι κασικές του Νικολαού Α. Μ..... του εφαγάν τον αγροαμπελονα του Κατά την αυτοψία μου εξακριβοσά από τα ιχνή ότι πραγματή μπηκαν 50 περιπού κασικες μέσα στο Αμπελη και επροξενισάν ζημια σε σταφυλιά φύλομα αμπελιου και σε διαφορά Καρποφορά δενδρά αξιάς δρχ 4600 αυτή εγενετον την 25-9-1987 και εγηνέ εκ προθεσεός διοτή το γνωρίζαν ότι εμπαινάν μέσα και δεν λαβενέ τα απαραίτητα μετρα»²³. Αυτού του είδους η πληροφόρηση υποβάλλεται από τον αγροφύλακα σε επιμελή κρίση. Ο Χωριανόπουλος (π.χ.) φαίνεται επιφυλακτικός στα παράπονα κάποιου συγχωριανού για προξενηθείσα στο κτήμα του ζημία. Του παραπονείται (συχνά συναντούμε το ρήμα «μου παραπονέθη») ότι το αμπέλι του δεν έχει καρποφορήσει και αποδίδει το γεγονός στο ότι το κατέφαγαν οι κασίκες κατονομαζόμενου συγχωριανού του. Η αυτοψία αποδεικνύει όμως ότι «δεν φενοταν αν το αμπελή ήχε φαγοθή στο ανιμα του και ουτέ ζημια θρικα ουτέ στο αμπελη ουτε σε δενδρά που εχει μέσα στο Αμπελή»²⁴. Οι οικείοι του Χωριανόπουλου μού διηγήθηκαν πάμπολλες τέτοιες ιστορίες «αστυνομικού δαιμονίου», στις οποίες ο έξυπνος αγροφύλακας ανέτρεπε με λογικά επιχειρήματα τις απόψεις των καταγγελλόντων συγχωριανών του. Το τελευταίο παράθεμα αποδεικνύει την εμπιστοσύνη των κατοίκων των κοινοτήτων στη λογική κρίση των αγροφυλάκων, βασισμένη κυρίως στην πολυετή εμπειρία τους, στην άριστη γνώση της ανθρωπογεωγραφίας του εποπτευόμενου χώρου τους, της ίδιας της συμπεριφοράς ζώων και ανθρώπων εν τέλει.

Χώρος δράσης τους είναι πρωτίστως ό,τι αναφέρεται στα «Βιβλία» του Χωριανόπουλου ως «η περιφέρειά μου» ή ως «κτηματική θέση». Είναι κατ' ουσίαν μια «μεσαία ζώνη», ένας

17 Ό. π., στήλη 112.

18 Ό. π., στήλη 38.

19 Ό. π., στήλη 46.

20 Ό. π., στήλη 90.

21 Ό. π., στήλες 4 και 6.

22 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 51, στήλη 8.

23 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλες 21 και 22.

24 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 51, στήλη 48.

«ενδιάμεσος χώρος», ένας «πολιτισμένος φυσικός χώρος», η υποταγμένη, η πολιτισμένη Φύση, εν αντιθέσει προς τον κοινωνικοποιημένο / ιεροποιημένο / κατοικημένο χώρο²⁵ του χωριού της Κωμιακής. Το δηλώνουν εξ άλλου οι ίδιες οι λέξεις: Το πρώτο συνθετικό του όρου αγρο-φύλακας προέρχεται από το ουσιαστικό *ager, agris*, που σημαίνει *αγρός*, εξ ου και το επίθετο *ager, agera agerum* που δηλώνει τον άγριο, τον ευρισκόμενο και αναπτυσσόμενο στους αγρούς.

Ο «ενδιάμεσος χώρος» είναι μεταβατικός, παραβατικός, ευνοεί την παραβατικότητα, επειδή είναι μεταίχμιακός, λιγότερο ασφαλής ή περισσότερον υποκείμενος στην παραβίαση. Φυλάσσεις το σπίτι σου ευκολότερα από ένα χωράφι, στο οποίο τα φυσικά όρια-σύνορα είναι εκ φύσεως πιο ευάλωτα και αμφισβητήσιμα. Βλέπω δηλαδή εδώ τον «ενδιάμεσο χώρο» κατ' αναλογίαν προς τον ενδιάμεσο μεταβατικό χρόνο των τελετουργιών στις μεταβατικές χρονικές περιόδους του «κύκλου του χρόνου»²⁶.

Οι αγροφύλακες είναι οι ίδιοι «οριακά» υποκείμενα, κινούνται σε μια «ενδιάμεση» ζώνη, επιβάλλουν ταξινομήσεις και όρια στον «ενδιάμεσο» χώρο. Έχω αναλύσει αλλού τον μεταίχμιακό χαρακτήρα των ορίων, την «επικίνδυνη» φύση τους²⁷. Ο υπηρεσιακός βίος τους κινείται κυρίως μέσα σ' αυτούς τους προαναφερθέντες δύο χώρους: Εισέρχονται καθημερινά στον «ενδιάμεσο» (στην περιφέρεια της εποπτείας τους), πλην ολίγων ημερών, όπως σημειώνεται εδώ παρακάτω.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι οι συχνά αναφερόμενοι στα «Βιβλία» επιμέρους χώροι της επιτηρούμενης περιφέρειάς τους είναι οι πιο παραβατικοί. Ο ερευνητής πρέπει να εντοπίσει στις καταγραφές των αγροφυλάκων αυτούς τους χώρους, οι οποίοι συνδέονται επιπλέον:

- με ατομικές ιδιοκτησίες συγκεκριμένων ατόμων, άρα με συγκεκριμένα πρόσωπα-κατ' εξακολούθησιν παραβάτες,
- με κάποιες εδαφικές ιδιαιτερότητες των χώρων, που ευνοούν τις έκνομες δράσεις
- με χώρους αμφισβητήσιμους, που τους καθιστούν κέντρο της επιτήρησης των αγροφυλάκων, άρα εξ ανάγκης περισσότερο επισκέψιμους. Οι κίνδυνοι που διατρέχουν από τους ανθρώπους της ανομίας είναι προφανείς και ποικίλοι: Από την οργανωμένη εναντίον τους επίθεση κάποιων αμφισβητιών των αποφάσεών τους, ανόμων συμπολιτών τους, προσωπικών τους εχθρών, μέχρι απλούστερα, από ατυχήματα. Στο παράδειγμά μας, ο Χωριανόπουλος σε περιοδεία του με τον τοπικό γεωπόνο κτύπησε το δεξί του πόδι στο γόνατο μετά από πτώση²⁸.

Ο αγροφύλακας δεν έχει ορισμένο χρόνο-ωράριο εργασίας. Μέχρι την καθιέρωση της 5νθήμερης εργασίας, εργάζεται τυπικά 8ωρο. Κάθε Σάββατο ο Χωριανόπουλος αναγράφει: «27-9-1987 Δεν εκτελεσά Υπηρεσιά λογό εφαρμογής Πενθημερου εργασίας»²⁹. Αν και η πενθήμερη εργασία εφαρμόστηκε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1980, παρ' όλα αυτά εξακολουθεί, πολλά χρόνια μετά, να αναφέρει αυτήν την αλλαγή στην επαγγελματική του ζωή. Ανά πάσαν στιγμή βρίσκεται «επί ποδός», ημέρα και νύκτα, έτοιμος να ανταποκριθεί

25 Βλ. ενδεικτικά Α.-Φ. Λαγόπουλος, *Ο ουρανός πάνω στη γη. Τελετουργίες καθαγίασης του ελληνικού παραδοσιακού οικισμού και η προέλευσή τους*, Οδυσσέας, Αθήνα 2002.

26 V. Turner, *Dramas, fields and metaphors...*, ό. π., 231-270 και passim.

27 Μ. Γ. Σέργης, *Ακληρήματα. Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και τη σύγχρονη Ελλάδα*, Αντώνης Αναγνώστου, Αθήνα 2005, 43-44· ο ίδιος, *Διαθατήριες τελετουργίες στον μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19^{ου} αιώνα - 1922): Γέννηση, γάμος, θάνατος, Ηρόδοτος*, Αθήνα 2007, στο *Ευρετήριο*, στο λήμμα *όρια*.

28 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 50, στήλη 8.

29 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 22.

στις υποχρεώσεις του. Οι μεγάλες αποστάσεις που έχει να διανύσει πεζός στον τεράστιο γεωγραφικό χώρο της ευθύνης του, τα παρουσιαζόμενα ταυτόχρονα ή τα αριθμητικά αυξημένα συμβάντα μιας ημέρας τον αναγκάζουν να λείπει έως και μία εβδομάδα από την οικογένειά του. Παρατηρούμε ότι η σχέση του αγροφύλακα με την εργασία του δεν ακολουθεί αυστηρά οριοθετημένες γραμμές αλλά οικοδομείται στο προσωπικό ενδιαφέρον και μέλημά του να τη διεκπεραιώσει άριστα, πολλές φορές εις βάρος ακόμη του ατομικού χρόνου και της αργίας του. Διαμένει και διανυκτερεύει στο ύπαιθρο, υπό διόλου ευνοϊκές συνθήκες, με εμφανείς, όπως μαρτυρούν οι οικείοι του, επιπτώσεις στη σωματική του υγεία. Η θέση του εν σχέσει με την εργασιακή του υποχρέωση αφορά σε ένα αξιακό σύστημα, ατομικό, άγραφο, παραδεδομένο και κοινωνικά μορφοποιημένο. Η επιλογή αυτή εμπίπτει σαφώς σε ό,τι στην Ελλάδα αποκαλούμε *φιλότιμο*³⁰. Το εργασιακό ενδιαφέρον του αγροφύλακα έχει να κάνει με μια προσωπική αντίληψη περί ευθύνης, η θέασή της δεν είναι επιβεβλημένη «άνωθεν», από την υπηρεσία του, αλλά απορρέει αποκλειστικά από την ατομική του ιδεολογική αναπαράσταση για την σωστή διεκπεραίωση των εργασιακών υποχρεώσεων, που συνοψίζεται στην ιδέα: «Κάνω την εργασία μου σωστά, προσφέρω στο κοινωνικό σύνολο». Αυτό προϋποθέτει εκ μέρους του «οικειοποίηση» του χώρου ευθύνης του ως «ατομικού/δικού του τόπου» προς φύλαξη.

Περιέγραψα τον εργασιακό-καθημερινό του χρόνο, τον πρωτεύοντα, τον επιτελεστικό, τον φυσιοκεντρικό. Την καθημερινότητα του αγροφύλακα διασπά ένας άλλος χρόνος, εργασιακός μεν πάλι, αλλά παραστατικός, δευτερεύων. Είναι οι ημέρες κατά τις οποίες μεταβαίνει στην πόλη για εκπαίδευση ή για να εισπράξει τον μισθό του. Στο παράδειγμά μου ο αγροφύλακας μεταβαίνει συνήθως (κάθε 16^η και 30^η ή 31^η ή 1^η του μηνός) στο Επαρχείο Νάξου, για να λάβει τον μισθό του. Γράφει σχετικά: «1/9/1987. Πήγα στο επαρχίο για Μηστοδοσιά Α 15ήμερο Μηνός Σεπτεβρίου 1987. Α 15ήμερον δρχ 28980», «30-10-1987. Πήγα στο επαρχίο για Μηστοδοσιά Α 15ήμερον Μηνός Νοεβρίου 1987. Α 15ήμερον δρχ 30130». Την μετάβαση επιβεβαιώνουν στο «Βιβλίο» με την υπογραφή τους «ο πληρόσας» και «ο λαθόν» δικαιούχος.

Στο Χαλκί, το κέντρο της «νομικής ζωής» της βόρειας Νάξου³¹, μεταβαίνει ο Χωριανόπουλος όταν εκδικάζονται οι μηνύσεις του. Είναι μια ακόμη υποχρέωσή του, την οποία μπορούμε να εντάξουμε στον καθημερινό του χρόνο, αλλά και στον (ας τον ονομάσουμε) ολιγώρο «ιερό» του, με την έννοια ότι η δίκη στην οποία μετέχει ως μηνυτής αντί είναι μια *ιερή τελετουργία*³²). Επανέρχεται τις περισσότερες φορές, αμέσως μετά την εκδίκαση των υποθέσεών του, στην καθημερινή του ζωή, σε κάποια περιοχή της ευθύνης του: «22-9-1987. Πήγα στο Χαλκί και παραστάθηκα στο δικαστήριο για της μηνυσής που είχα, επεστρεψά στην Περιφέρεια μου. Κατά την περιοδία μου εις θεσή Παλοερού Βλακου, ουδέν αδίκημα μου συνεβή»³³. Κάποτε τον βρίσκω να απουσιάζει από την περιφέρειά του, προσκεκλημένος του Επάρχου και των γεωπόνων, για ενημέρωση επί των αγροτικών και

30 Βλ. ενδεικτικά Μ. Herzfeld, *The poetics of manhood: Contest and identity in a Cretan mountain village*, Princeton University Press, Princeton 1985 (= *Η ποιητική του ανδρισμού. Ανταγωνισμός και ταυτότητα σε ένα ορεινό χωριό της Κρήτης*, μετάφρ. Μαρία Καστανάρα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012)· J. Campbell, *Honor, family and patronage. A study of institutions and moral values in a greek mountain community*, Clarendon Press, Oxford 1964.

31 Για το Χαλκί/Τραγέα ως κέντρο της πολιτιστικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής του νησιού βλ. ενδεικτικά, Ανθή Σαχά, «Τραγέα: Ένας πελαγινός Μυστράς», στον τόμο Μ. Γ. Σέργης, Στέφ. Ψαρράς (επιμ.), *Νάξος. Αρμενίζοντας στο χρόνο*, Δήμος Νάξου, Αθήνα 2006, 234-248, όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία.

32 Βλ. Κ. Κακούρη, *Προϊστορία του θεάτρου*, Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών, Αθήνα 1974, 32 κ.ε.

33 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 14.

ποιμενικών αποζημιώσεων³⁴.

Η άδεια που δικαιούται ως δημόσιος υπάλληλος αναμφισβήτητα είναι ο *μη εργασιακός*, ο *ελεύθερος* χρόνος του. Π.χ.: «*Εναρξή της 12ημερου Κανονηκης μου αδιας εκανά την 14-12-1987 και ληξην την 29-12-1987. Την 30-12-1987 αναλαβάνο Υπηρεσια στην Περιφερια μου*»³⁵.

Οι αγροφύλακες είναι πρωτίστως εντεταλμένοι φύλακες της τάξεως εντός του «ενδιάμεσου» χώρου. Ένστολοι, ως εξουσιαστικά όργανα, με εμφανή τον συμβολισμό του εξουσιαστικού υπηρεσιακού τους ενδύματος³⁶, εκδηλώνουν τον ιεραρχικό σεβασμό τους με στρατιωτικό χαιρετισμό και αντιχαιρετισμό. Άλλα «σημεία» της εξουσίας που τους παρέχει ο ρόλος τους είναι :

- τα όπλα, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν σε ορισμένες περιπτώσεις. Οι γνωστές *αραβίδες* ήταν τα πρώτα (μεταπολεμικά) όπλα τους, αργότερα η υπηρεσία τους εφοδίασε με σύγχρονα. Σύμφωνα με τις *Οδηγίες των «Βιβλίων»* πρέπει να αναγράφεται κάθε περίπτωση «... χρησιμοποιήσεως του υπηρεσιακού όπλου και αριθμό καταναλωθέντων φυσιγγίων, καθώς και την αιτία χρησιμοποιήσεώς του». Στο δικό μου παράδειγμα ουδέποτε ο κάτοχός τους χρειάστηκε να αναγράψει κάτι σχετικό

- η σφυρίχτρα, για κάθε λογής συνεννοήσεις με συναδέλφους που κινούνται στην ίδια περιφέρεια ή σε γειτονική, αλλά και για άλλες στοχοθεσίες. Οι ήχοι της (ηχο-σημεία, κοινωνικοποιημένοι ήχοι) «κινούνται» και διαχέονται στον ακατοίκητο χώρο και σημειοδοτούν ποικίλες σχέσεις³⁷

- το σχοινί, για να δέσουν πιθανούς παραβάτες (ένα αδέσποτο ζώο ή έναν κακοποιό, κλπ.). Είναι γνωστή η συνάφεια των εννοιών εξουσία, υποταγή, δέσμιος, περιορισμός, έλεγχος του σώματος με το εν λόγω σύμβολο. Ας σημειωθεί η παρατήρηση ότι κατά τη διαδικασία της υποταγής-καθήλωσης, δεν γίνεται διάκριση ανθρώπου-ζώου, που σημαίνει ότι ο παρανομήσας «δεσμεύεται» (δένεται) με τον ίδιο τρόπο.

Επιπλέον: Οι αγροφύλακες απονέμουν δικαιοσύνη, επιβάλλουν ποινές, τιμωρούν ανθρώπους και ζώα, φυλάσσουν τον ιερό θεσμό της ιδιοκτησίας, επιβεβαιώνουν *όρια* ιδιοκτησιών όταν καταπατώνται, φονεύουν αδέσποτα ζώα. Υπεισέρχεται και πάλι στον λόγο μου η έννοια των κάθε λογής *ορίων* και των *νοηματοδοτήσεών* τους. Δηλαδή: Το ζήτημα των οριοθετικών γραμμών μεταξύ «εννόμου/ανόμου», το είδος των πράξεων που νοηματοδοτούνται ως αξιόποινες και παραβατικές, καθώς ακόμη το ενδεχόμενο του «περάσματος των ορίων», συνεπώς της διασάλευσης και ανατροπής της τάξης, δηλαδή της ανώμαλης περίπτωσης, που δύναται να εξάγει την κοινότητα από την καθεστηκυία κατάσταση (έστω και προσωρινά) και η οποία πρέπει παντοιοτρόπως να αποφευχθεί. Οι αγροφύλακες είναι φύλακες και οριοθέτες-φορείς της τάξεως. Μεταφέρουν και επιβάλλουν την τάξη του κοινωνικοποιημένου χώρου στον «ενδιάμεσο» με την *επιτήρηση*, τον *έλεγχο*, την *επιβολή* ποινών. «Η τάξη που επιβάλλει στον κόσμο κάθε κοινωνία... δεν είναι φυσική, αλλά μια τεχνητή πολιτισμική τάξη που προκύπτει από την ταξινομική διαδικασία»³⁸.

34 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 50, στήλη 76.

35 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλες 116 και 118.

36 Μαρίνα Βρέλλη, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση, 1864-1910. Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας και της κοινωνιολογίας του ενδύματος*, Ίδρυμα Αγγελικής Χατζημυιάλη, Αθήνα 2003.

37 Για τη σημασία του ήχου στη Λαογραφία βλ. Μ. Γ. Σέργης, «Ηχοτοπία (soundscapes) της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη. Συμβολή στη διεύρυνση της θεματολογίας της Κοινωνικής Λαογραφίας», *Λαογραφία* 42 (2013), 869-923· ο ίδιος, «Sounds of the cities: Soundscapes of music echoed in Michael Mitsakis' literary works about Athens (1880-1896)», *Erytheia* 34 (2013), 235-258.

38 Μ. Douglas, *Καθαρότητα και κίνδυνος. Μια ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και του ταμπού*, μετάφρ. Αίγλη Χατζούδη, Πολύτροπον, Αθήνα 2006, 11.

Πρόκειται μεν για ένα εξουσιαστικό πλέγμα, που όμως επειδή ακριβώς εκτείνεται και δρα στην δομή της φύσης ή εκεί που ο άνθρωπος μετασχηματίζει τη φύση σε *τόπο* με την κοινωνικοποιημένη παραγωγική διαδικασία, δεν λειτουργεί με βαθμό αυξημένης βιαιότητας, όπως συμβαίνει στην αστυνόμευση του κοινωνικοποιημένου χώρου της κοινότητας. Ο αγροφύλακας, τελικά, αποτελεί στη συλλογική συνείδηση της ναζιωτικής κοινότητας (τονίζω *αποκλειστικά* της ναζιωτικής, λόγω και ιστορικών συνθηκών) ένα πρόσωπο μάλλον αγαπητό, στο πλαίσιο του κοινωφελούς έργου με το οποίο είναι χρεωμένος, ένα άτομο που πασχίζει για το «καλό της κοινότητας». Βέβαια, θεωρούμε καθοριστικό το γεγονός ότι οι παραβατικές συμπεριφορές στο νησί αυτήν την περίοδο δεν είναι αξιόποινες σε βαθμό που να προκαλεί έντονες σχέσεις εξουσίας - εξουσιαζομένων - παραβατών - φυλάκων (βλ. αναλυτικά παρακάτω τις αντίθετες εκτιμήσεις).

Η καλλιεργημένη γη που επιτηρούν (ως ζωντανός οργανισμός και συμβολική απεικόνιση) κατέχει ιδιαίτερη θέση στον ανθρώπινο πολιτισμό, ως τμήμα αλλά και αδιάσπαστο συστατικό του τοπίου, ενσωματώνει τμήμα της ιστορίας και του πολιτισμού της εκάστοτε μελετώμενης περιοχής. Τα *καλλιεργημένα κτήματα* είναι *σύμβολα* ευμάρειας και χορτασμού της κοινότητας, της ίδιας της επιβίωσής της, χώροι της καθημερινότητας των ατόμων και της κοινωνικής τους ζωής, τελετουργιών, κλπ. αποτελούν παράλληλα ένα από τα πιο ορατά σύμβολα κοινωνικών διαδικασιών και συλλογικής ταυτότητας³⁹. η ιστορία τους είναι *ταυτόχρονα* ιστορία των κατόχων τους, είναι «ορατές μνήμες» του παρελθόντος, η διάταξή τους στο χώρο αποτελεί ένδειξη της παρουσίας μιας συγκεκριμένης οικογένειας ή ενός σογιού στην περιοχή, όπως έχω αναλύσει διεξοδικά σε πρόσφατη εργασία μου⁴⁰. συνδέονται με τον κοινό ανθρώπινο μόχθο, με τις εκεί ανθρώπινες συνευρέσεις σε καθημερινή βάση, επειδή είναι και κατ' εξοχήν κοινωνικοί χώροι συναθροίσεως όχι μόνον των ιδιοκτητών τους αλλά και των γειτόνων. Τα φυτά ή τα δένδρα τους δέχονται ουσιαστικά τις «άδικες/παράνομες επιθέσεις» ανθρώπων και ζώων (βλ. αναλυτικά παρακάτω) και οι αγροφύλακες δρουν ως τιμωροί της αδικίας, ως υποστηρικτές των δικαιών της πληττόμενης κοινότητας. Ο συσχετισμός τους (η σύνδεσή τους) με τον άγιο-φύλακα του «άγριου» δάσους προβάλλει αναπόφευκτα στη θεώρησή μου. Στον παραδοσιακό πολιτισμό της Ελλάδας είναι πάμπολλες οι επεμβάσεις του αγίου όταν κάποιος επιχειρεί να παρανομήσει, να κόψει π.χ. ένα «απαγορευμένο» δέντρο σε «ιερό» βακούφικο δάσος⁴¹. Ο ιερόσυλος ζητά έντρομος συγχώρηση, πληρώνει για την ανομία του με ένα τάμα, στο πλαίσιο της ανταποδοτικής σχέσης του με το Θείο («do ut des»⁴²) και η τάξη αποκαθίσταται. Αν ο άγιος είναι υπόλογος στον Ύψιστο, οι αγροφύλακες είναι προς όλους, ανωτέρους και κατωτέρους τους. Ότι είναι ο πρώτος για το άγραφο εθιμικό και ηθικό νόμο είναι οι αγροφύλακες για τον θεσμοποιημένο. Ειδικότερα:

- γίνονται διαμεσολαβητές σε κρίσεις. Παραθέτω ενδεικτικά μια προσπάθεια καταλλαγής, συναινετικής επίλυσης κτηματικών διαφορών: «... να μην βοσκή ο ένας με στου Αλλού τα Κτιματα του και Νικιασμενα εφοσό δεν συφονούν αναμεταξή τους οπχιος μου ξαναπα-
ραπονεθή οτί του αλλου τα ζωά μπενου μεσα στα χτιματα του θα του υποβανό κατεφτιά Μηνησής»⁴³. Ή: «Του εκανά συστασή να του καμη δικαστηριον να αναγνοριστου τα μεριδιά

39 L. Rival, «Trees, from symbols of life and regeneration to political artifacts», στο L. Rival (ed.), *The social life of trees. Anthropological perspectives on tree symbolism*, Berg, Oxford-New York 2001.

40 Μ. Γ. Σέρρης, *Για μια "Λαογραφία των Τοπωνυμίων..."*, ό. π., 43 κ.ε.

41 Πρβλ. Β. Νιτσιάκος, *Λαογραφικά ετερόκλητα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, 51 κ.ε.

42 Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, «Do ut des», *Δωδώνη* 16: 1 (1987), 253-265.

43 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 200.

του καθέ ενούς και εγώ δεν έχω δουλιά». Επρόκειτο για περίπτωση διαφιλονικούμενων ελαιοδένδρων, τα οποία ένας εκ των αντιδίκων «μάζεψε» αυθαίρετα⁴⁴. Είναι μια εύγλωττη μαρτυρία-πηγή για τη μελέτη του κάρναβου των κοινωνικών σχέσεων

- με τον καθορισμό των ποινών που αναγράφουν στα «Βιβλία» καθορίζουν εν μέρει τις αποφάσεις της δικαστικής εξουσίας, που θα κρίνει τελικά τους παραβάτες. Στις υποχρεώσεις του αγροφύλακα αναφέρονται οι μηνύσεις, που υποβάλλονται εντός τριών ημερών από την ανακάλυψη της παραβατικής συμπεριφοράς⁴⁵. Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε ζητήματα συγκρούσεων του *επισήμου* με το *εθιμικό* δίκαιο

- επιτηρούν τη διανομή του πολύτιμου ύδατος, τις τυχόν παραβιάσεις των ορισμένων ωρών ποτίσματος. Ας σημειωθεί ότι η δίκαιη κατανομή του νερού αποτελεί ένα από τα πλέον «καυτά» ζητήματα της ελληνικής γεωργικής παραγωγής⁴⁶

- είναι κύριοι επί της ζωής των αδέσποτων ή «παρανομούντων» ζώων, αφού τα συλλαμβάνουν ή τα θανατώνουν σύμφωνα με τον Νόμο. Τα *θαέρικα* ζώα (αδέσποτα) π.χ. τα φονεύουν στη Νάξο επί τόπου. Τα συλλαμβανόμενα για αγροζημία τα φυλάνε επί 10ήμερο, μέχρις ότου εμφανισθεί ο ιδιοκτήτης τους. Τα *ταϊστικά*, τα σύλληπτρα, η προξενηθείσα αγροζημία αφαιρούνται από την τιμή της δημοπρασίας στην οποία υποβάλλονται τελικά τα ζώα

- επιτηρούν απαγορευμένες ζώνες βοσκήσεως. Πρόκειται για το θεμελιακό για την ελληνική οικονομική και κοινωνική ζωή ζήτημα των σχέσεων γεωργών και κτηνοτρόφων, τουλάχιστον μετά την εθνική αποκατάσταση το 1830⁴⁷

- αναλαμβάνουν το ρόλο των *εκτιμητών* (ζημιών ή αξίας ενός κτήματος), ένας ρόλος που μας παρέχει πληροφορίες για κάποιες πτυχές του υλικού βίου (αξίες γης κλπ.)

- συμμετέχουν στην καταστολή παθογενών δράσεων, καταγράφουν κάθε άλλο αδίκημα το οποίο υπέπεσε στην αντίληψή τους, όπως λ.χ. λαθρεμπόριο, αρχαιοκαπηλία, ζωοκλοπή, αλλά και παράνομη θήρα ή υλοτομία, πυρκαγιές δασών, τα *Βιβλία* δηλαδή μάς παρέχουν ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών για τις ανθρώπινες παρεμβάσεις επί του φυσικού περιβάλλοντος, την έλλειψη σεβασμού προς αυτό, στάση που αντίκειται στο ανθρώπινο *δέος* για τη φύση, το οποίο διέθετε και εξέφραζε ο άνθρωπος της «παραδοσιακής» κοινωνίας⁴⁸

- καταγράφουν τους εμβολιασμούς δένδρων (είδος δένδρων, αριθμό, στοιχεία ιδιοκτήτη, κτηματική θέση) καθώς και τα δένδρα που φυτεύτηκαν. Τέτοιου είδους εγγραφή δεν εντόπισα στα κείμενα των «*Βιβλίων*» του Χωριανόπουλου. Με τις δράσεις αυτές έχουμε πάντως μια άλλη «λογική κοινωνικοποίησης της άγριας φύσης», ένας φορέας της οποίας είναι ο αγροφύλακας

- παρέχουν κάθε συνδρομή σε άλλες Αρχές. Το 1991 ο αγροφύλακας του παραδείγματός μας βοηθά τους κρατικούς γεωπόνους να καταγράψουν τις ζημιές που προξενήθηκαν στα αμπέλια, για να αποζημιωθούν οι ιδιοκτήτες τους⁴⁹. Άλλοτε συνοδεύει τον γεωπόνο του νησιού στον έλεγχο του αριθμού των αιγοπροβάτων, αν αυτός συμφωνεί με εκείνον των δηλώσεων που υπέβαλαν οι ιδιοκτήτες τους για να λάβουν οικονομική ενίσχυση από την Ευρωπαϊκή Ένωση⁵⁰. (Στην Ελλάδα είναι κοινό μυστικό ότι συνήθως ο πραγματικός αριθμός

44 Ό.π., στήλη 71.

45 Βλ. ενδεικτικά τις «Υποχρεώσεις» του Αγροφύλακα» όπως αναφέρεται στο βιβλίο 44 του Χωριανόπουλου.

46 Πρβλ. Β. Νιτσιάκος, *Λαογραφικά ετερόκλητα*, ό.π., 53 κ.ε.

47 Στ. Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Πλέθρον, Αθήνα 1987, 71-107.

48 Β. Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*, Κριτική, Αθήνα 2008, 81-100. (Βλ. τώρα 2013²).

49 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 51, στήλες 60 και 62.

50 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 50, στήλη 4.

των εκτρεφόμενων ζώων είναι μικρότερος των δηλωθέντων στην κρατική υπηρεσία, άρα και στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή...).

Η κοινωνική τους θέση (κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό κεφάλαιο)

Από τα παραπάνω εκτεθέντα καθίσταται φανερό ότι επρόκειτο περί «σημαινόντων προσώπων» των τοπικών κοινωνιών. Θεωρώ ως εκ τούτων (του πραγματικού και του συμβολικού κύρους τους) φυσική απόρροια την επέκταση των αρμοδιοτήτων τους και στο κατ'εξοχήν *ανθρωποποιημένο περιβάλλον*, στην κοινωνία του χωριού τους. Εκβάλλουν από τον «ενδιάμεσο» χώρο την *ανομία*, τον *γαληνεύουν* εν μέρει, και επειδή αυτοί οι δυο χώροι-κόσμοι αλληλεπιδρούν, μεταφέρουν τα επωφελή αποτελέσματα της επιτυχίας τους στον πρώτο (τον κοινωνικοποιημένο), συμβάλλουν στην ενίσχυση τού εκεί κοινωνικού ιστού. Η επίλυση μιας κτηματικής διαφοράς στον «ενδιάμεσο» χώρο επιφέρει εξομάλυνση και στον κοινωνικοποιημένο⁵¹. Όπως προαναφέρθηκε, γνωρίζουν σε απόλυτο βαθμό, σπιθαμή προς σπιθαμή, λόγω της διαρκούς περιδιαβάσεώς τους σ' αυτόν, τον χώρο της δράσης τους. Θεωρούνται *παν-επόπτες* του, γνωρίζουν την ανθρωπογεωγραφία του: Τους ιδιοκτήτες της γης και των συλλαμβανομένων ζώων (από τις ξεχωριστές σφραγίδες που αυτά φέρουν στα αυτιά τους⁵²), τους συνορίτες ενός αμφισβητούμενου χώρου, κλπ.· εικάζουν με βεβαιότητα για τους πιθανούς δράστες ενός αδικήματος, γνωρίζουν προσωπικώς όλους τους συγχωριανούς τους, τα κοινωνικά καθέκαστα και δεδομένα του χωριού όπως όλα σχεδόν τα μέλη του, άρα θεωρητικά δρουν ευεργετικά σε κάποιες «δύσκολες» στιγμές του καθημερινού τους βίου, σε στιγμές εντάσεων, που απαιτούν λεπτούς χειρισμούς. Όλα αυτά τους καθιστούν αξιόλογα πρόσωπα της τοπικής κοινωνίας. Στην «παραδοσιακή» ελληνική κοινωνία οι *ληξίαρχοι*, ως φορείς ενός μνημονικού και γραπτού ταυτοχρόνως πολιτισμού, διαδραμάτιζαν αντίστοιχο ρόλο αναφορικά με τη γνώση της ζωής των κατοίκων στην κοινότητα (ήταν γνώστες των γεννήσεων, των θανάτων, των υιοθεσιών, των παλαιότερων συμβάντων, κ.ά.), γεγονός που τους αναδείκνυε σε πρόσωπα με *συμβολικό κύρος* μέσα στην κοινότητα. Η γνώση του παρελθόντος σήμαινε τη δύναμή τους. Ένας πανομοιότυπος «ληξίαρχος» με άλλους ρόλους (και σε άλλους χώρους κινούμενος) είναι ο αγροφύλακας. Γι' αυτό δεν είναι τυχαίο ότι συμμετέχει σε διοικητικά και πολιτιστικά συμβούλια της κοινότητας. Παραλλήλως είναι σε πολλές περιπτώσεις μοναδικός πληροφορητής και αρωγός του έργου του λαογράφου, του υδρολόγου, του περιβαλλοντολόγου, του γεωπόνου, κ.ά. που μεταβαίνουν στο χωριό του για επιτόπια έρευνα. Ο Χωριανόπουλος ήταν μια τέτοια ακριβώς περίπτωση.

Τα «Βιβλία» αποτυπώνουν εναργώς το επίπεδο της σχολικής *μόρφωσης* των αγροφυλάκων. Σύμφωνα με το νομοθέτημα 3030/1954 που διέπει την οργάνωση και τις αρμοδιότητες του θεσμού της Αγροφυλακής από το 1954 μέχρι προσφάτως (με ελάχιστες τροποποιήσεις) τα προταθέντα [τύποις τουλάχιστον] κριτήρια για την επιλογή των υποψηφίων ήταν η ελληνική ιθαγένεια, το ηλικιακό όριο (από 23-35 ετών), η κατοχή απολυτηρίου δημοτικού σχολείου ή, στην περίπτωση που υπάρχει έλλειψη υποψηφίων, η γνώση γραφής και ανάγνωσης, με αιτιολογημένη την απόφαση της αρχής που τους διορίζει⁵³.

Αποτελεί ευτύχημα για τον λαογράφο το γεγονός ότι π.χ. ο Χωριανόπουλος καταχωρίζει στα «Βιβλία» του (στις λίγες του εγγραφές που πιστοποιούν τις μεταβάσεις του στο Επαρχείο για να πληρωθεί) το ποσόν του μηνιαίου μισθού του και των χριστουγεννιάτικων

51 Ο τρίτος χώρος είναι φυσικά ο έξω, ο αν-ίερος, ο μη κοινωνικοποιημένος.

52 Γ. Ζευγώλης, «Ποιμενικά της Ορεινής Νάξου», *Λαογραφία* 15 (1953), 61-111.

53 Π. Βλαχάκος, *Ιάκ. Ζαννέτος, Ο θεσμός της αγροτικής ασφάλειας και της αγροφυλακής*, ό. π., 95.

και πασχαλινών δώρων. Ο λαογράφος μπορεί να «αναγνώσει» στα αριθμητικά δεδομένα της μισθοδοσίας ποικίλα στοιχεία, να κάνει πλήθος αντιπαραβολών με μισθοδοσίες άλλων δημοσίων υπαλλήλων, να αποτιμήσει σ' αυτές τις προτεραιότητες κατ' ουσίαν της ελληνικής κοινωνίας, την πολιτική ισχύ κάποιων προνομιούχων «συντεχνιών/ομάδων πίεσης», βάσει φυσικά των αρμοδιοτήτων και των υπηρεσιών που παρέχει (ή θεωρεί πως παρέχει) κάθε επαγγελματική τάξη στην κοινωνία (βλ. Πίνακα 1). Ως συμπληρωματικά στοιχεία προς σύγκριση, αναφέρω εδώ τη μαρτυρία των οικείων του Χωριανόπουλου ότι το 1963, έτος διορισμού του στην Αγοφύλακή, ο μισθός του ανήρχετο στο ποσόν των 450 δραχμών. Σ' αυτόν ο λαογράφος πρέπει να προσθέσει πιθανόν εισοδήματα από άλλες πηγές. Επίσης μπορεί να εξετάσει τις οικονομικές του απολαβές εν συγκρίσει προς τις παλαιότερες μορφές πληρωμής, π.χ. από τα σύλληπτρα των ζώων, ή «σε είδος» (με κριθάρι, λάδι, όσπρια). Η αντιμισθία που πλήρωναν παλαιότερα οι γεωργοί στον αγροφύλακα ονομαζόταν *αγοφουλακιάτ'κου* στην Αιτωλοακαρνανία, *δραγατικά* αλλού. Άρα, το οικονομικό κεφάλαιο του έλληνα αγροφύλακα, εν συγκρίσει προς αυτό των συγχωριανών του, θα πρέπει να καταταγεί σε ανώτερη εκείνων μοίρα.

Πίνακας 1

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ 15ημέρου (σε δραχμές)	ΔΩΡΟ ΠΑΣΧΑ/ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝ
ΣΕΠΤΕΜΒ. 1987	28.980	
ΝΟΕΜΒ. 1987	30.132	
ΔΕΚΕΜΒ. 1987		56.770
ΜΑΡΤΙΟΣ 1988	32.870	
ΑΥΓΟΥΣΤ. 1990	49.743	
ΟΚΤΩΒ. 1990	49.743 και 14.303 Α.Τ.Α., σύνολο 64.046	
ΝΟΕΜΒ. 1990	53.259	
ΜΑΡΤΙΟΣ 1991	55.525	
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1991	56.416	60.632

Ο έλληνας αγροφύλακας επίσης, όπως ο Χωριανόπουλος, μπορεί να διατείνεται χωρίς να λαθεύει, ότι κατέχει ισχυρό πολιτισμικό κεφάλαιο⁵⁴ εντός της παραδοσιακής ελληνικής κοινωνίας, α-ταξικής, με κύρια χαρακτηριστικά της την απουσία ταξικών διαχωρισμών και την «ισότητα στη φτώχεια». Το πολιτισμικό κεφάλαιο των μελών μιας προβιομηχανικής ελληνικής κοινότητας ήταν σχεδόν ισοδυνάμως κατακτημένο, με δεδομένο ότι και τότε η δυνατότητα προσκτήσεώς του δεν ήταν αυτονόητη για όλα τα μέλη της. Λίγο-πολύ πάντως κατείχαν ικανές πολιτισμικές δεξιότητες και γνώσεις π.χ. μιας χειρωνακτικής τέχνης (ο Χωριανόπουλος, συν τοις άλλοις, ασκούσε το επάγγελμα του σαμαροποιού, το οποίο συνέχισε εντατικότερα μετά την συνταξιοδότησή του), κατείχαν την αναζητούμενη σήμερα (στην Ελλάδα της πολιτιστικής κρίσης) *λαϊκή σοφία*, που αναπλήρωνε με το βαθύτατο

54 Για τον όρο του Bourdieu (και τα συναφή κεφάλαια, οικονομικό, κοινωνικό) βλ. ενδεικτικά P. Bourdieu, «Το συμβολικό κεφάλαιο», *Σύγχρονα Θέματα* 80 (Ιούνιος 2002), 18-21.

φιλοσοφημένο περιεχόμενό της το προσποριζόμενο *σήμερα* από άλλες μορφωτικές πηγές και ειδικές σπουδές πολιτισμικό κεφάλαιο.

Άρα, το πολιτισμικό κεφάλαιο που διέθετε κάθε υποψήφιος αγροφύλακας, το συνακόλουθο κοινωνικό (που συναρτάται από το προηγούμενο και το οικονομικό) η προσωπικότητά τους, αλλά και άλλοι παράγοντες⁵⁵ καθόριζαν εν πολλοίς την εκλογή τους. Η εν λόγω διαδικασία παλαιότερα⁵⁶, αλλά και μετά το 1954 (έτος κομβικό για την Αγροφυλακή), θέτει πάμπολλα ερωτήματα στον λαογράφο. Επιλέγονται *άνωθεν, ενίοτε με αναξιοκρατικά κριτήρια, αποκλειστικά κομματικά*. Πώς επηρεάζει αυτό το κριτήριο τον επαγγελματικό τους βίο; Κατά πόσον δηλαδή αφήνει ανεπηρέαστη την κρίση τους για κάποιο αδίκημα, τις εκτιμήσεις τους για το μέγεθος της αγροζημίας και την επιβολή των ποινών; Πώς λειτουργούν ή επιδρούν οι συγγενικές, οι φιλικές, οι «σχέσεις υποταγής» στο έργο τους; Πώς τους αντιμετωπίζουν οι απλοί πολίτες-συγχωριανοί που ανήκουν σε αντίπαλα κομματικά στρατόπεδα με δεδηλωμένη και γνωστή ασφαλώς στην κοινότητα την κομματική τους ταυτότητα; Ποια είναι τα όρια της ισονομίας στη συμπεριφορά τους ως ατόμων, φίλων, συγγενών, ως κρατικών λειτουργών, ως προσώπων; Πώς τους εκμεταλλεύτηκαν οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις, ως επιλεγμένα από τις ίδιες όργανα της τάξεως, όπως καθεμία την εννοούσε, ειδικά σε δυσοίωνες και ζοφερές για την Ελλάδα στιγμές, όταν τα κομματικά πάθη διαχώριζαν το λαό σε «εθνικόφρονες»-«δεξιούς» και «μιάσματα»-«αριστερούς»;

Οι ετερόκλητες και αντιθετικές απαντήσεις στα παραπάνω έχουν προσδώσει στο επάγγελμά τους *αμφισημία*, το έχουν «χρωματίσει» αρνητικά⁵⁷, με δυσώνυμη μάλλον απόχρωση, τουλάχιστον από τα μεταπολεμικά (1940 κ.ε.) έτη, με διαβαθμίσεις φυσικά που καθορίζουν οι ιδιαίτερες τοπικές ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες. Στο συλλογικό ασυνείδητο μιας μεγάλης μερίδας του ελληνικού πολιτικού σώματος η ονομασία του επαγγέλματος τους παραπέμπει ευθέως στο *χωρο-φύλακες*, αφού οι μεν είναι οι φύλακες του κοινωνικοποιημένου χώρου, οι δε του «ενδιάμεσου». Οι αρνητικές *αναπαράστάσεις* αυτού του

55 Κάποια από τα επόμενα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που απαιτεί ο ρόλος τους ως εκλεγμένων πλέον αγροφυλάκων αποτελούν και κριτήρια της επιλογής τους ως τέτοιων: «Καλός Αγροφύλακας είναι εκείνος που 1) Δεν συχναίνει σε καφενεία, ταβέρνες, παντοπωλεία, δεν χαρτοπαίζει και δεν κάνει κατάχρηση ποτών, 2) Τηρεί το παρόν βιβλίο καθημερινώς και καθαρά, χωρίς ξυσίματα και διορθώσεις και περιοδεύει στη κτηματική του θέση κάθε μέρα και νύκτα, 3) Συμπεριφέρεται αξιοπρεπώς, με ευγένεια και ακούει τα παράπονα των πολιτών με υπομονή και ψυχραιμία μεταβαίνων το συντομώτερον επί τόπου για την εξέτασή τους, 4) Δεν δείχνει μεροληψία, έχθρα, μίσος ή πάθος προς οιονδήποτε πολίτη και όταν υπάρχει μεταξύ δύο οικογενειών έχθρα ή διχόνοια ή αντίθεση καταβάλλει προσπάθεια να συμβιβάσει αυτές σε περίπτωση φθωρών από ζώα από αμέλεια, 5) Είναι ηθικός και τίμιος και δεν προβαίνει σε πράξεις ή ενέργειες που να προκαλεί την δυσπιστία των πολιτών. Δεν δημιουργεί χρέη τα οποία καθυστερεί να εξοφλήσει, 6) Εξεταζόμενος ενώπιον του Δικαστηρίου καταθέτει την αλήθεια και μόνον την αλήθεια χωρίς φόβο, χωρίς εμπάθεια και χωρίς πείσμα, 7) Τηρεί την υπηρεσιακή εχεμύθεια και δεν κρίνει ούτε σχολιάζει τις πράξεις των προϊσταμένων του και των Κοινοτικών Αρχόντων και δεν αναμινύεται στις τοπικές διαμάχες της Κοινότητάς του, 8) Προσέχει την περιβολή του και εμφανίζεται ξυρισμένος, καθαρός και περιποιημένος. Είναι πρόθυμος και ευγενής κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του και δεν μεταχειρίζεται τρόπους ή λέξεις που είναι ανάρμοστες σε όργανο του Κράτους». Βλ. ενδεικτικά τις οδηγίες και τις υποδείξεις του «Βιβλίου Συμβάντων Κοινοτικού Φύλακα» αριθμ. 44 του Γ. Χωριανόπουλου. Αναγράφονταν σε κάθε βιβλίο, στην αρχή και στο τέλος του.

56 Ορίζονται, στη Νάξο τουλάχιστον, από την κοινότητα. Στο Γλινάδο, π.χ., συνάγεται από προφορικές μαρτυρίες ότι οριζόταν από τον Πρόεδρο, αφού δεν υπήρχε διάθεση ανάληψης των ευθυνών που συνεπάγεται η φύση του «επαγγέλματος».

57 Ο διαλεκτικός λαϊκός τύπος *αγριοφύλακας* (παρετυμολογία από το άγριος) που συναντούμε σε κάποιες περιοχές της Ελλάδας συσχετίζεται απόλυτα και αποδίδει εναργώς το ύφος και τη συμπεριφορά μιας μερίδας αγροφυλάκων. Βλ. *Ιστορικών Λεξικών της Νέας Ελληνικής της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων*, τ. Α', Εν Αθήναις 1933, σ. 232.

εξουσιαστικού τμήματός της οφείλονται στο γεγονός ότι έχει συνταυτιστεί στη μνήμη της με τις χειρότερες ιστορικές συγκυρίες του μεταπολεμικού ελληνικού βίου: Είναι συνώνυμο της κρατικής αυθαιρεσίας, της βίας, της νοθείας της πολιτικής βούλησης του εκλογικού σώματος, της πολιτικής καταδίωξης, του φόβου, του κακώς εννοούμενου όρου «εθνικο-φροσύνη». Κατά ένα γενικευτικό σχήμα, ο δάσκαλος, ο παπάς και ο χωροφύλακας ήταν (σε τοπικό επίπεδο) οι ιδεολογικοί πυλωροί, οι ιδεολογικοί και κατασταλτικοί μηχανισμοί του ελληνικού κράτους, βασικοί συντηρητές του όλου πολιτικού και ιδεολογικού συστήματος στην Ελλάδα του 20ού αι. μέχρι τουλάχιστον το 1981. Έκτοτε βεβαίως κάποιους από αυτούς τους ρόλους τους ανέλαβαν άλλοι...

Δεν είναι τυχαία λοιπόν η μετονομασία του σώματος των αγροφυλάκων σε «κοινοτικοί φύλακες» που επισυνέβη το 1984 επί κυβερνήσεως σοσιαλιστικού κόμματος (Πα.Σο.Κ.), τρία έτη αργότερα αφ' ότου αυτό ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας. Όμως η αλλαγή του ονόματος δεν επιφέρει «διά της μαγικής του επενεργείας»⁵⁸ την *κάθαρση* από τα *ανομήματα* (με ή χωρίς εισαγωγικά) του παρελθόντος που έχει «φορτωθεί» η Αγροφυλακή. Η «άνωθεν επιβεβλημένη, βίαιη μετονομασία» δεν σβήνει την ιστορική μνήμη. Το γεγονός ότι το σώμα της Αγροφυλακής καταργείται το 1984 (ν. 1481), επανασυσταίνεται το 1990 επί «δεξιάς» κυβερνήσεως (ν. 1892), καταργείται εκ νέου το 1994 και το 2001 (ν. 2218 και 2910) επί «σοσιαλιστικών», επανασυσταίνεται το 2007 (ν. 3585) επί «δεξιάς» και επανακαταργείται το 2010 (επί σοσιαλιστικής) τι σημαίνουν⁵⁹; Ή, τι σημαίνει ότι η Αγροφυλακή υπήχθη αρχικά στο Υπουργείο Εσωτερικών και αργότερα στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξεως;

Όψεις της παραβατικότητας στον «ενδιάμεσο χώρο» της Κωμιακής

Θεωρώ σημαντικό το παρακάτω ταξινομικό σχήμα που προκύπτει από τις πληροφορίες των *Βιβλίων*, για τη μελέτη της αγροτικής ζωής στη Νάξο.

Τα αγροτικά αδικήματα που έχουν να αντιμετωπίσουν οι κοινοτικοί φύλακες (όπως αναφέρεται στις *Οδηγίες των «Βιβλίων»*) είναι τριών ειδών: Αγροζημίες, αγρονομικές και αγροτικές παραβάσεις.

Ως *αγροζημίες* θεωρούνται *κλοπή και υπεξαίρεση αγροτικών πραγμάτων αξίας μέχρι 500 δραχμών, φθορά (βλάβη ή καταστροφή αγροτικών πραγμάτων αξίας μέχρι 500 δραχμών, φθορά με ζώα ανεξαρτήτως ποσού. Αγρονομικές παραβάσεις* είναι η παράβαση των αγρονομικών διατάξεων του Κοινοτικού (ή Αγρονομικού Συμβουλίου) ή του Νομάρχη. Π.χ., να βόσκει κάποιος κτηνοτρόφος τα ζώα του σε απαγορευμένη ζώνη, να παραβιάζει το κεκατονισμένο ωράριο ή την ημέρα που δικαιούται να ποτίσει τους αγρούς του, τους κήπους του, κλπ. Στις *αγροτικές παραβάσεις* περιλαμβάνονται η μετακίνηση οροσήμων, η μείωση της εκτάσεως ενός αγρού, οι παραβάσεις που αφορούν στη σύλληψη ζώων ή την είσπραξη συλλήπτρων, η παράβαση διατάξεων δικαστικής αποφάσεως, κ.ά.

Τίθεται, λοιπόν, εξ αρχής και πάλι το ζήτημα των διαχρονικών σχέσεων αγροτικού και ποιμενικού κόσμου, η μεταξύ τους διαπάλη ως έκφραση των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων τους. Βεβαίως το γνωστό σχήμα του Δαμιανάκου (βλ. υποσημ. 47) εδώ παρουσιάζεται σε μικρότερη κλίμακα, ειδικά αυτήν την περίοδο που αναλύω, εξ αιτίας φυσικά των

58 Για τη μαγική δύναμη του ονόματος βλ. ενδεικτικά Δημ. Οικονομίδης, «Όνομα και ονοματοθεσία εις τας δοξασίας και συνηθείας του Ελληνικού λαού», *Λαογραφία* 20 (1962), 446-542 και Αντ. Γεωργούλας, *Αφανείς διαδρομές. Διαφοροποίηση, ταυτότητα, ονοματοθεσία*, Gutenberg, Αθήνα 1997.

59 Πρβλ. για περισσότερα στο Π. Βλαχάκος, Ιάκ. Ζαννέτος, *Ο θεσμός της αγροτικής ασφάλειας και της αγροφυλακής*, ό. π., 95-96, 110-111. Το 2011 έπαψε να υφίσταται ως υπηρεσία με σχετικό νόμο, οι αρμοδιότητές της (και το προσωπικό) υπήχθησαν στις Δασικές Υπηρεσίες.

ιδίων ιστορικών συνθηκών.

Οι καταγεγραμμένες από τον Χωριανόπουλο αγρονομικές και αγροτικές παραβάσεις είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Από το υπ' αριθμ. 44 «Βιβλίο» του της περιόδου 31. 8. 1987 - 14. 3. 1988, δηλαδή σε μια περίοδο 6,5 μηνών, αποδελτίωσα μόνον μία περίπτωση παράνομης εκμεταλλεύσεως υδάτων πηγής⁶⁰. Όλες οι άλλες, η συντριπτική τους πλειονότητα, είναι *αγροζημίες* και μάλιστα αναφερόμενες στα ζώα ως δράστες της παραβατικότητας.

Ζώα «πρωταγωνιστές» των ζημιών είναι οι κατσίκες, αυτονόητο ίσως, αφού υπερτερούν στο ζωικό κεφάλαιο της περιοχής αυτήν την περίοδο. Επιβεβαιώνουν όμως και την επικρατούσα στον ελληνικό λαό αναπαράστασή τους ως ζώων-διαβόλων, ατίθασων, αεικίνητων, προδοτών, παραβατικών⁶¹. Είναι το *άγριο* ζώο εν αντιθέσει προς το ήρεμο-«πολιτισμένο» ζώο που λέγεται *πρόβατο*, ότι μεταφορικά ο ελληνικός λαός έχει συνδέσει με τις αντιστιτικές έννοιες *πονηρία* – *αγαθότης* («αυτός είναι πρόβατο»).

Κατά την περίοδο που αναλύω «επιδράμουν» συνήθως στους ζωογόνους γι' αυτές χώρους των αμπελιών κυρίως κατά μικρές ομάδες από μία έως 10 τον αριθμό, ελάχιστες φορές μέχρι 30, ολιγότερες φορές ανά 50-80 και σε μια περίπτωση 100.

Τα πρόβατα έπονται εκ του μακρόθεν στον κατάλογο των καταγεγραμμένων ζημιών. «Επιδράμουν» κατ' ελάχιστα τον αριθμό (1-4 συνήθως), σπανίως μέχρι 10, σαφές δείγμα της μειωμένης (εν συγκρίσει προς τις κατσίκες) παρουσίας τους στην οικονομία της ναξιακής κτηνοτροφικής κοινότητας αυτήν την περίοδο. Έτσι κι αλλιώς, ανέκαθεν, η κτηνοτροφική οικονομία του νησιού βασιζόταν στην εκτροφή κατσικιών.

«Θύματα των επιθέσεων» στο ναξιακό παράδειγμα είναι:

- πρωτίστως (και αναποφεύκτως) τα αμπέλια. Τα ζώα «επιτίθενται» κατά των προϊόντων του «ωμού» / «μη επεξεργασμένου» διατροφικού πολιτισμού τους⁶². Ο λαογράφος θα πρέπει να συνεξετάσει σ' αυτόν τον προσδιοριστικό πολιτισμικό παράγοντα του νησιού (στο κρασί⁶³ περισσότερο) τον συμβολισμό του και την θέση του στη διατροφική ταυτότητα του χωριού της μελέτης του, δηλαδή εν τέλει στην οικονομική και κοινωνική του ζωή. Οι εκτιμώμενες από τον αγροφύλακα ζημιές σ' αυτά τα προϊόντα εκφράζουν κατ' ουσίαν τη σημασία που τους αποδίδει η εκτιμώσα τις ζημιές κοινωνία (εν τέλει)

- τα ποτιστικά κτήματα, φυτευμένα με πιπεριές, κουκιά, σκόρδα, λάχανα, πατάτες, φασόλια. Η σημασία των συγκεκριμένων τροφικών ειδών και η αξιολόγησή τους στο ναξιωτικό σύστημα διατροφής είναι υψηλή. Κατ' αναλογία είναι σημαντική και η αξία (οικονομική και συμβολική) της γης στο τοπικό παραγωγικό σύστημα. Προφανώς, σε αντίθεση προς τα ξερικά, τα ποτιστικά χωράφια είναι πολυτιμότερα

- τα περιβόλια με καρποφόρα δένδρα (ελιές κυρίως, μηλιές, συκιές, αχλαδιές. Η παρουσία του λαδιού στη Νάξο, αυτού του καθοριστικού στην μεσογειακή διατροφή προϊόντος⁶⁴, είναι έντονη και καθοριστική). Εμπίπτει κι αυτό στην παραπάνω συλλογιστική

- κριθαροσπορές, χορτονομή, κλπ. Παραπέμπω στο «ταπεινό» κριθαρένιο ψωμί που

60 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 51, στήλες 16, 18 και 20.

61 Charles Stewart, *Δαίμονες και διάβολος στην Ελλάδα*, μετάφρ. Μαριάννα Σωκράτους, Ταξιδευτής, Αθήνα 2008, όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία.

62 Cl. Levi-Strauss, *Το ωμό και το μαγειρεμένο*, μετάφρ. Σοφία Αρσενίδη-Μίτλεττον, Αρσενίδης, Αθήνα 2001.

63 F. Braudel, *Υλικός πολιτισμός. Καπιταλισμός και οικονομία (15^{ος} - 18^{ος} αιώνας)*, τ. Α'. *Οι δομές της καθημερινής ζωής: Το δυνατό και το αδύνατο*, μετάφρ. Αικατ. Ασδραχά, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1995, 244-250.

64 Για όλα τα παραπάνω βλ. F. Braudel, *Υλικός πολιτισμός. Καπιταλισμός και οικονομία (15^{ος} - 18^{ος} αιώνας)*, τ. Α', ό.π., 105 κ.ε. και (του ιδίου), *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β' της Ισπανίας*, τ. Β', μετάφρ. Κλαίρη Μητσούτση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης 1997.

αναζωογονεί αλλά τρέφει λιγότερο από το σταρένιο. Το κρασί, το λάδι, το σιτάρι είναι η τριάδα που κυριαρχεί κατά τον Braudel στο διαιτολόγιο των λαών του μεσογειακού χώρου.

Στο ίδιο «Βιβλίο» οι ζημιές εκτιμώνται στη συντριπτική τους πλειοψηφία περί τις 150 δραχμές, ελάχιστες μέχρι 600, μία 4.600 δραχμές. Εντύπωση προξενεί η τεράστια συγκριτικά αύξηση των εκτιμώμενων αποζημιώσεων των ετών 1990 και 1991 εν σχέσει προς αυτές του 1987 και 1988. Οι μεγαλύτερες είναι 8.400 και 10.000 δραχμές. Μάλλον σχετίζονται με τον καλπάζοντα πληθωρισμό της εποχής. Έπεται ενδεικτικά η αποδελτίωση ζημιών κατά το δίμηνο 12 Απριλίου - 15 Ιουνίου 1991:

Πίνακας 2

«Δράστες»	«Παθών χώρος»	Εκτιμώ- μενη ζημία (δραχ.)	Αποδοχή ή απόρριψη της αποζημιώσεως
6 κατσίκες	χορτονομή	1.500	δεν αξιολογείται ο παθών
Δεν αναφέρεται αριθ- μός	χορτονομή	1.000	μήνυση
4 κατσίκες	αμπέλι	6.700	αποζημιώθηκε ο παθών
1 κατσίκι	αμπέλι	3.800	αποζημιώθηκε
2 κατσίκες	αμπέλι	2.000	δεν αξιολογείται ο παθών
2 κατσίκες	αμπέλι	1.500	αποζημιώθηκε
3 κατσίκες	αγροαμπελώνας, σιτοσπορά	500	δεν αξιολογείται ο παθών
Δεν αναφέρεται αριθ- μός κατοίκων, εικάζε- ται μεγάλος	χορτονομή	5000	αδυνατεί να κάνει μήνυση, διότι πρόκειται για αμφισβητούμενο κτήμα και οι διάδικοι βρίσκονται ήδη στα δικαστήρια
3 κατσίκες	αμπέλι	300	ο παθών δεν αποδέχεται την αποζημίωση και δεν υπογράφει
1 κατσίκι	αμπέλι	500	δεν αξιολογείται ο παθών
1 κατσίκι	αμπέλι	500	ο παθών δεν αποδέχεται την αποζημίωση και δεν υπογράφει
1 κατσίκι	αμπέλι	3.000	δεν αναφέρεται κάτι σχετικό

Πιο ενδιαφέρουσες αλλά αριθμητικά λιγότερες είναι οι δράσεις των ανθρώπων στον «ενδιάμεσο» χώρο της Κωμιακής. Στο υπ' αριθμ. 44 Βιβλίο του Χωριανόπουλου (της ίδιας περιόδου 1987-88), σε διάστημα δηλαδή 6,5 μηνών, αποδελτίωσα:

- μία περίπτωση κτηματικών διαφορών σχετικών με παράνομη οικειοποίηση ελαιοδέν-
δρων⁶⁵,

- μία περίπτωση εκ προθέσεως αγροζημίας. Υπογραμμίζω το γεγονός ότι η αυτοψία του Χωριανόπουλου έγινε με την παρουσία συναδέλφου του αγροφύλακα, γεγονός που ανα-
δεικνύει ασφαλώς τη σοβαρότητα που διακρίνει τη δράση του. Μεταβαίνουν σε έναν αγρό

⁶⁵ Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 70.

του οποίου οι δράστες έχουν γκρεμίσει τα όρια (τους τράφους) και έχουν καταναλώσει την χορτονομή (οι 50 κατσίκες τους βόσκουν εκεί επί 4μηνο). Η εκτίμηση των οργάνων της τάξεως για τις δύο παραπάνω ζημιές είναι 1500 και 1000 δραχμές αντιστοίχως⁶⁶,

- μια περίπτωση ενσυνείδητης τοποθέτησης ημιόνου σε ξένο ελαιόφυτο κτήμα⁶⁷.

Από τα υπόλοιπα δύο βιβλία αποδελτίωσα μία μόνον περίπτωση εκ προθέσεως αγροζημίας: Κάποιοι καταστρέφουν (αντεκδικούμενοι;) πέντε ελαιόδενδρα σε αμφισβητούμενο κτήμα. Η ζημία κοστολογείται 20.000 δραχμές (τον Σεπτέμβριο του 1990)⁶⁸.

Τα ευάριθμα περιστατικά θεωρώ ότι δηλώνουν το αυτονόητο. Η *παραβατικότητα* στον «ενδιάμεσο» χώρο της Κωμιακής έχει περιορισθεί σχεδόν αποκλειστικά στις εξ αμελείας αγροζημιές. Η διαπίστωση αυτή φαίνεται ως φυσιολογική εξέλιξη. Η ύπαρξη το 1963 τριών αγροφυλάκων στο χωριό συνδράμει αυτήν την διαπίστωση, αν και δεν παρατηρήθηκαν εκεί φαινόμενα του τύπου, της συχνότητας ή του μεγέθους άλλων γειτονικών της χωριών (Απειράνθου ή Φιλωτίου π.χ.), γνωστά από επιστημονικές εργασίες ή δημοσιεύματα του Τύπου⁶⁹. Είναι συνέπεια μιας αναπόφευκτης ομαλοποίησης της κοινωνικής ζωής, του εκσυγχρόνιστικού πνεύματος που διατρέχει συνολικά την ναξιακή κοινωνία τις δεκαετίες 1980 και 1990. Άρα, επαληθεύτηκε πλήρως η υπόθεση εργασίας που έθεσα για την *παραβατικότητα* στον αγροτικό και τον ποιμενικό κόσμο της Κωμιακής, ότι δηλαδή αυτή θα επαρουσιάζετο πλέον εν σχέσει προς το απώτερο παρελθόν (των πρώτων δεκαετιών π.χ. μετά την Κατοχή) σαφώς μειωμένη ή πιθανώς διαρκώς μειούμενη. Η πολλακίς παρουσιαζόμενη στα «Βιβλία» εγγραφή «ουδέν συμβάν μου συνέβη» εκφράζει την ιστορική αλήθεια των πραγμάτων διά του επίσημου κρατικού οργάνου σχετικά με την διαμορφωμένη κατάσταση κατ' αυτήν την περίοδο.

Ο λαογράφος πρέπει να αναζητήσει επίσης τους οικονομικούς λόγους που συνεισέφεραν σ' αυτήν την εξέλιξη, όπως η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των βοσκών, η δυνατότητα να αγορασθούν και να προσφερθούν στα ζώα οι κατάλληλες ζωτροφές και να αποτρέπουν αυτά εν μέρει από την «διάπραξη αξιοποιώνων πράξεων», η χρήση υψηλών και στέρεων συρματοπλεγμάτων που ορίζουν πλέον σαφέστερα και ισχυροποιούν τα φυσικά ή τεχνικά όρια των περιουσιών, κ.ά.

Στη στήλη των *Σημειώσεων-Παρατηρήσεων*, απέναντι από την στήλη που περιγράφεται το συμβάν όπως προείπαμε, συνήθως αναγράφεται:

- ότι ο δράστης έλαβε γνώση του συμβάντος

- αν αποζημιώθηκε ο παθών. «Διά την εναντη αγροζημιά αποζημιωθή το ποσό τον 150 δρχ από τον δραστη Ιωαννη Π. Φ... και ουδέν μια απέτιση έχο», με την υπογραφή του παθόντος⁷⁰

- αν ο παθών αξιώνει να αποζημιωθεί για την βλάβη του ή όχι. Π.χ.: «Το εναντή σηβάν ελαβά γνοσή σημερα Κορωνό την 22 -11 - 1987 Δια την εναντή Αγροζημια Αποζημιωθηκα το ποσό τον 150 δρχ και ουδέν μια αξιοση έχο»⁷¹, και φέρει τις υπογραφές του παθόντος και του δράστη

66 Ο. π., στήλες 122 και 124.

67 Ο. π., στήλες 24 και 26.

68 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 50, στήλες 46 και 48.

69 Γ. Γιαννούλης, «Η κλειψά στην Ορεινή Νάξο (1900-1950): Απεράθου», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης, Μ. Γ. Σέρ-γης (επιμ.), *Δρυς Υψικάρηνος. Τιμητικός Τόμος για τον Δημήτριο Β. Οικονομίδη*, Graphopress, Αθήνα 2007, 113-135.

70 Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλη 7.

71 Ο. π., στήλη 87.

- η ημερομηνία που ορίστηκε η δικάσιμος σε περίπτωση υποβολής μηνύσεως
 - κάποιες άλλες δράσεις του, αποφάσεις του, προτάσεις του προς τους παθόντες
 - ενίοτε η έκβαση της συγκεκριμένης δίκης («υποβλιθή Μυνισή την 30-9-87 / ΑΒΜ. 317 / Δικασιμός 24-11-87 / εκβαση Καταδικαστική»⁷²). Η μελέτη αυτών των καταγραφών (α) αποτελεί κριτήριο αξιοπιστίας του ίδιου του αγροφύλακα για την επιλογή του να παραπέμψει τη συγκεκριμένη υπόθεση στη δικαιοσύνη. Η τελική δικαστική απόφαση δικαιώνει ή θέτει υπό αμφισβήτηση την δική του απόφαση, (β) μαρτυρεί για το χρονικό διάστημα αποδόσεως δικαιοσύνης στην ελληνική επαρχία. Η μήνυση στο παραπάνω παράδειγμα εκδικάζεται δύο περίπου μήνες μετά την κατάθεσή της. Στα παραπάνω παρατηρούμε και πάλιν την «ενδιάμεση» (κοινωνικά και συμβολικά) θέση του αγροφύλακα μεταξύ δραστών/θυτών και παθόντων/θυμάτων ή τον «μεσολαβητικό» του ρόλο μεταξύ της επίσημης απονομής δικαιοσύνης και των συγχωριανών του. Ο αγροφύλακας είναι ένα άτομο «μέσα» από την κοινότητα, δηλαδή «εκ των έσω», «διορισμένο» με συγκεκριμένες δικαιοδοσίες για να «μεταφέρει» προς την κεντρική διοίκηση τα συμβάντα της τοπικής αγροτικής κοινότητας και της «ημιάγριας» περιφέρειάς της.

Ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις (όπως φάνηκε στον προηγούμενο Πίνακα 2) κατά τις οποίες ο παθών αρνείται να λάβει την εκτιμηθείσα και προσφερόμενη από τον δράστη αποζημίωση. Π.χ.: «Του ανακήνοσα την εναντή αγροζημία και αρνίτε να παρή την δοθησά αποζημιοσή από τον δραστη Α... Π... Κ... το ποσον τον 500 δρχ και αρνιτε να υπογραψη», οπότε πλέον το κείμενο φέρει μόνον την υπογραφή του αγροφύλακα⁷³. Ο λαογράφος σπεύδει βραδέως στην επισήμανση των αιτίων μιας τέτοιας εγγραφής. Απορρίπτουν οι παθόντες την εκτιμηθείσα αποζημίωση επειδή δεν την κρίνουν ικανοποιητική ή για δεκάδες άλλους λόγους που εύκολα μπορεί να εικάσει ο καθείς; Ποιοι αμφισβητούν τις αποφάσεις, τις εκτιμήσεις, τις κρίσεις του αγροφύλακα και για ποιους λόγους; Αλλά τι μπορεί να σημαίνει η αναντίρρηση αποδοχή των αποφάσεων του αγροφύλακα; Απόλυτη αποδοχή των κρίσεων και των αποφάσεών του; Οι διάδικοι (ή ο ένας εξ αυτών) επιθυμούν να αποφύγουν τις περαιτέρω προσωπικές ταλαιπωρίες; Υποχωρητική στάση έναντι του αγροφύλακα, εξ αιτίας κάποιων προσωπικών δεσμεύσεων; Εδώ προσφέρουν σαφέστερες απαντήσεις άλλες λαογραφικές, ιστορικές, κοινωνιολογικές πηγές.

Αξιοπρόσεκτες είναι επίσης οι περιπτώσεις που οι παθόντες με την υπογραφή τους δεν αξιώνουν να λάβουν την αποζημίωση, ακόμη και όταν αυτή είναι υψηλή. Π.χ.: «Δια την εναντή Αγροζημία δεν αξιοί αποζημιοσή από τον ...το ποσο τον 150 δρχ και ουδεν μια αλι αξιοσή έχω»⁷⁴. Μπορούμε να εντάξουμε αυτήν τη στάση σε ένα σύστημα άτυπης αλληλοκατανόησης, «άτυπης κοινωνικής αυτορρυθμίσεως» που επικρατεί στην κοινότητα, όπου οι παραβάσεις (οι απρόθετες αγροζημίες κυρίως) κρίνονται αναπόφευκτες και ενδέχεται να επισυμβούν στον καθένα, άρα ο σημερινός παθών μπορεί να είναι ο (άκων) αυριανός δράστης συμφορών; Πρόκειται για επίδειξη αλτρουιστικού πνεύματος σε μια αγροτοποιημένη κοινωνία που έχει δημιουργήσει «κώδικες συμπεριφοράς» που ελαχιστοποιούν κατά το δυνατόν τις αναπόφευκτες, λόγω των υφισταμένων δομών, εντάσεις; Ή πρόκειται για παντελώς προσωπικές επιλογές μη συνδεόμενες με το «ομαδικό πνεύμα» της κοινότητας; Όπως και να είναι, κάθε κοινωνικό υποκείμενο είναι αποδέκτης ενός κώδικα αξιών της ομάδας στην οποία ανήκει. Πρόκειται σαφώς για μηχανισμούς με τους οποίους η κοινότη-

⁷² Ο. π., στήλη 17.

⁷³ Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 51, στήλη 55.

⁷⁴ Βιβλίο Συμβάντων Γ. Χωριανόπουλου αριθμ. 44, στήλες 21 και 22.

τα εξισορροπεί τις αντιθέσεις της.

Συμπερασματικά: Τα «Βιβλία συμβάντων των κοινοτικών φυλάκων» αποτελούν μian αξιόλογη λαογραφική πηγή, που θα συμβάλει στην ακριβέστερη αναπαράσταση του κόσμου της Αγροφυλακής και της εκάστοτε μελετώμενης κοινωνίας που αυτή εκ του νόμου εποπτεύει. *Ιδίως σε συνδυασμό προς άλλες πηγές*, που θα αποδώσουν ολιστικά τους δύο παρπάνω κόσμους: Τη σχετική με τους αγροφύλακες κρατική νομοθεσία, τα αποτελέσματα μιας επιτόπιας έρευνας με πληροφορητές τους ίδιους τους αγροφύλακες και τον τοπικό πληθυσμό, αρχειακό υλικό - έγγραφα από παλαιότερες και νεώτερες ιστορικές περιόδους, δημοσιεύματα του Τύπου, προσωπικά / ατομικά ημερολόγια αγροφυλάκων ή αυτοβιογραφικά τους κείμενα, την αναπαράσταση του κόσμου τους από τη λογοτεχνία⁷⁵, τον κινηματογράφο⁷⁶ και άλλες τέχνες, κλπ.

75 Βλ. ενδεικτικά στον Παπαδιαμάντη (*Τα ρόδινα ακρογιάλια*, *Η Φόνισσα*, *Θέρος-Ερως*) ή στον Κονδυλάκη.

76 Αναφέρομαι πρωτίστως στην ταινία του Δήμου Αβδελιώδη, *Η εαρινή σύναξις των αγροφυλάκων* (1999).